

LEHET-E RIVIÉRA A PERIFÉRIA?

Nyugat-európai időskorúak vidéki terekben

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2025.2.48>

ABSZTRAKT

Magyarországon folyamatosan nő az ide telepedett időskorú nyugat-európai állampolgárok száma; elsősorban németek választják otthonukként az ország vidéki, gyakran periférikus településeit. Ezek a külföldi időskorúak életstílus-migránsok, vagyis egy gazdagabb országból érkező, viszonylag jómódú emberek, akik egy új, vágyott életformát keresve váltanak országot és lakóhelyet, mert úgy érzik, hogy azt saját országukban nem tudják megvalósítani. Az utóbbi évek migrációs folyamatát a megélt vagy félt válságok táplálják, mindennekelőtt a megélhetési válság; az egzisztenciális feltételek romlása, a lecsúszástól való félelem késztet sokakat arra, hogy az olcsóbb élet lehetőségét kínáló magyar vidékre költözzenek. Más szavakkal, a földrajzi arbitrázs logikáját követik, amely lehetővé teszi számukra, hogy a származási országukban megrendült anyagi helyzetüket és társadalmi pozíciójukat az áttelepedés révén megőrizték, azon javítsanak, viszonylag privilegizált helyzetet élvezve a befogadó helyi társadalmakban.

A hazai vidékszociológiai kutatásokban egyre nagyobb az érdeklődés a vidék dzsentrifikációja, a vidék átstrukturálódásának egyik jellegzetes, noha nem kizárólagos folyamata iránt. A tanulmány egy periférikus kistelepülés példáján azt a kérdést járja körül, vajon a nyugat-európai időskorúak beköltözése elindíthatja-e a település dzsentrifikációját. Eredményeink azt mutatják, hogy noha az új lakók viszonylag privilegizált helyzetük révén potenciális dzsentrifikátoroknak tekinthetők, (egyelőre) nem teljesülnek azok a feltételek, amelyek a lokális társadalom dzsentrifikációját eredményeznék. A németek körében hiányzik az egyéni élet kereteinek megteremtésén túlmutató érték- és érdekközösség, a lokalitás átalakításának víziója, s így a faluban csupán egymás mellett élő, egymással ritkás szövetű kapcsolatokat fenntartó (német és magyar) mikroközösségek jönnek létre. A lokalitás mai arculatát meghatározó strukturális folyamatok – folyamatos népességvesztés, társadalmi, térbeli marginalizálódás – nem vezetnek az alacsonyabb jövedelmű helyi csoportok kiszorulásához. A beköltöző németek azok helyére lépnek, akik már korábban elmentek innen, vagy az ingatlanuk értékesítésével valósítják meg a maguk mobilitását.

Kulcsszavak: időskorúak nemzetközi migrációja, életstílus-migráció, földrajzi arbitrázs, vidéki dzsentrifikáció, periférikus vidéki terek

¹ HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete.

² HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete; Evangélikus Hittudományi Egyetem.

CAN THE PERIPHERY BE THE RIVIERA?

Western European older migrants in rural areas

ABSTRACT

The number of Western European settlers in Hungary is steadily increasing, with Germans in particular choosing rural, often peripheral settlements as their new home. These older adults from abroad are life-style migrants, i.e. relatively affluent people living in a country with strong economic indicators who change country and place of residence in search of a new, desirable lifestyle because they feel they cannot achieve it in their own country. The migration process of recent years has been fueled by perceived or feared crises, above all the crisis of livelihood; the disruption of economic conditions and the fear of an economic downturn have led many to move to the Hungarian countryside, where they have the prospect of a cheaper life. In other words, they follow the logic of geographical arbitrage, which allows them to maintain and improve their financial situation and social position, which had been shaken in their country of origin, by relocating, enjoying a relatively privileged position in the host societies.

There is a growing interest in rural sociological research in Hungary towards the gentrification of the countryside, a characteristic, though not exclusive process of rural restructuring. Using the example of a small peripheral village, this paper explores the question of whether the arrival of older adults from Western Europe can trigger the gentrification of a settlement. Our results show that although the new residents can be considered as potential gentrifiers due to their relatively privileged position, the conditions for gentrification of the local society are not (yet) fulfilled. Among the Germans, there is no community of values and interests beyond the creation of a framework for individual life, no vision of the transformation of locality, and so only micro-communities are created (among Germans and Hungarians), living side by side in the village, maintaining sparse relations with each other. The structural processes that determine the image of localism today – continuous depopulation, social and spatial marginalization – do not lead to the displacement of lower-income local groups. German newcomers are replacing those who have already left or are able to achieve their mobility by selling their property.

Keywords: international retirement migration, lifestyle-migration, geoarbitrage, rural gentrification, peripheral rural areas

LEHET-E RIVIÉRA A PERIFÉRIA?

NYUGAT-EURÓPAI IDŐSKORÚAK VIDÉKI TEREBEN

BEVEZETÉS

A nyugdíjas vagy nyugdíj előtt álló időskorúak bekapcsolódása a globális migráció áramlataiba az elmúlt évtizedekben olyan meghatározó mobilitási formává vált, hogy kutatása a nemzetközi akadémiai világban önálló területté erősödött. Az időskorúak nemzetközi migrációját (*International Retirement Migration – IRM*)³ a kutatók leggyakrabban életstílus-migrációként (*lifestyle migration*) értelmezik: a fejlett világban élő, viszonylag privilegizált helyzetű emberek egy új, vágyott életformát keresve váltanak lakóhelyet (Gustafson 2001; Benson–O'Reilly 2009, 2016; Benson 2010, 2012; Benson–Osbaliston 2016; Korpela 2020), s jellemzően napfényes, kellemes klímájú, déli országokba költöznek (Casado-Díaz 2006; Lundström 2014; Matysiak 2022). Az IRM ugyanakkor a migrációban résztvevők gazdasági, társadalmi pozícióját illetően állandó változásban lévő jelenség (King–Cela–Fokkema 2021), újabban pedig közép-kelet-európai országok is bekerültek a célterületek közé (Bender–Hollstein–Schweppe 2018; Bender–Schweppe 2019; Iorio 2020; Koós–Tátrai–Gábrriel 2024). A migráció e formája már nem mondható jómódú, középosztálybeli emberek privilégiumának; egy másik országba költözés alacsonyabb társadalmi státuszú, akár sérülékeny helyzetű idősebb emberek számára is az életkörülményeik megtartását, javítását szolgáló stratégia lehet (Botterill 2017; Iorio 2020; de Jong 2022; Toyota 2022).

Magyarországon a statisztikai adatok már a kilencvenes évek derekától dokumentálták az idősebb korúak jelenlétét az országba ideiglenes vagy állandó jelleggel költözők között (Dövényi 2012; Illés 2013). A témában született tanulmányok szerint a nyugat-európai állampolgárok részint a korábban is kedvelt turisztikai helyszíneket választják, a Balaton és a termálfürdők környékét (Illés–Michalkó 2002; Kovács et al. 2004; Lőke et al. 2020), részint periferikus kistelepüléseket, amelyek nyugodt, csöndes, természetközeli lakókörnyezetet kínálnak számukra (Illés–Michalkó 2005; Illés 2007a, b, 2009), elsősorban Dél- és Nyugat-Dunántúlon (Rödl 1998; Járosi 2006, 2007; Szőke 2006; Gödri–Soltész–Bodacs-Nagy 2014:26–28.).

A nyugat-európai állampolgárok magyarországi migrációját elemző tanulmányok a jelenséget az élmény- és jóléti, valamint az életstílus-migráció (Járosi 2006, 2007; Szőke 2006; Balogi 2010; Lőke et al. 2020), illetve a földrajzi arbitrázs (Koós–Tátrai–Gábrriel 2024) fogalmaival ragadják meg, míg a településföldrajzi megközelítésű elemzések a periferikus vidéki tereket érintő nemzetközi migrációt az európai településhálózat léptékében értelmezhető dezurbanizációként azonosítják (Máté–Pirisi 2019).

A nyugat-európai állampolgárok tartós vagy időszakos magyarországi letelepedésének hatásai annak kezdetétől fogva foglalkoztatják a kutatókat. A kérdőíves lekérdezésen és/vagy interjúkon alapuló vizsgálatok

³ Tanulmányunkban az időskorúak fogalmát használjuk, mert a nemzetközi szakirodalom s a magunk tapasztalatai szerint e migrációs folyamatban nem pusztán nyugdíjas korú, 65 évnél idősebb emberek vesznek részt, hanem az 50–64 éves nyugdíj előtt álló korosztály is (*pre-retirement migration*, lásd: Stockdale–Marsalai 2013).

az ingatlanpiaci árak, a helyi és térségi szolgáltatások forgalma vagy a településműködtetés és -fejlesztés lehetőségei felől elemzik a változásokat, valamint a lokális társadalom átalakulását, a régi és új lakók együttélésének mintázatait, a betelepülők „integrációjának” lehetőségeit járják körül. Mindeddig hiányzik azonban a(z) idősebb) külföldiek migrációjával járó hatások elemzésének beágyazása a vidéki dzsentifikációról szóló tudományos diskurzusba. Az elmúlt években a hazai vidékszociológiában növekvő figyelem övezi a vidéki dzsentifikációt mint a vidék átalakulásának egyik jellemző (de nem kizárólagos) folyamatát (Kovács–Bodnár 2016; Lajos–Szijártó 2022; Nemes–Orbán–Tomay 2022; Nemes et al. 2022; Tomay–Völgyi 2022; Mikle 2024; Tomay–Berger 2024). A kutatók a vidéki dzsentifikáció koncepcióját az országon belüli, a (nagy)városokból a vidéki térségek felé irányuló mobilitás jellegzetességeinek és hatásainak értelmezésében alkalmazzák. Egyes magyar vidéki terek ugyanakkor külföldi állampolgárok letelepedésének célterületévé váltak (egy-egy településen nemegyszer városból érkező és külföldi beköltözők egyaránt laknak). Felmerül a kérdés, vajon a vidéki dzsentifikáció fogalmának segítségével értelmezhetjük-e az időskorú nyugat-európai állampolgárok migrációjának lokális hatásait. Írásunk címének megválasztásával is e hazai vidékszociológiai kutatási diskurzushoz való kapcsolódásunkat kívánjuk kifejezni, reflektálva egy, a témakörben megjelent tanulmány (Nemes et al. 2022) szellemes címére.

Egy jelenleg is folyó kutatási projekt⁴ tapasztalatain alapuló tanulmányunk több metszetben elemzi a nyugat-európai időskorúak Magyarország periferikus vidéki tereibe irányuló migrációját s annak hatásait. Országos léptékben népszámlálási adatok alapján vázoljuk e mobilitási forma dinamikáját, néhány jellegzetességét. Azt a kérdést, hogy időskorú nyugat-európai állampolgárként kik és miért telepednek le periferikus falvakban, a körükben készített interjúkra, az ő történeteikre támaszkodva járjuk körül, arra törekedve, hogy eredményeinket az IRM elméleti és értelmezési kereteihez kössük. Végül, az időskorú nyugat-európaiak migrációjának helyi társadalomra gyakorolt hatásait mikroperspektívából, egyik terepünk, Malomvég⁵ példáján tárgyaljuk, vizsgálva a vidéki dzsentifikáció fogalmának és értelmezési keretének relevanciáját.

AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZERTANA

Kutatási terepeink kiválasztását kvantitatív adatelemzéssel kezdtük, s ezek alapján határoltuk le Somogy vármegyét, melynek területén viszonylag nagy számban élnek időskorú külföldiek, elsősorban németek (Koós–Tátrai–Gábor 2024). 2022 tavaszán előzetes terepmunkák során hat faluban készítettünk interjúkat polgármesterekkel, önkormányzati dolgozókkal, helyi lakosokkal és külföldiekkel, majd kiválasztottuk azt a három (200–700 lakosú) kistelepülést, ahol szociológiai terepmunkát végeztünk. Választásunk olyan falvakra esett, amelyek viszonylag távol (20–25 km) fekszenek a Balatontól, nem rendelkeznek kiemelkedő természeti vagy kulturális értékekkel, s úgy földrajzi, közlekedési szempontból, mint gazdasági és társadalmi mutatóik tekintetében periferikus települések.

A terepmunka során félig strukturált interjúkat készítettünk külföldiekkel: a német és osztrák állampolgárokkal német, illetve a holland, belga, francia vagy angol betelepültekkel angol nyelven. Először arra kértük interjúpartnereinket, hogy meséljék el beköltözésük, betelepedésük történetét; további kérdéseink a

4 A tanulmány az „Időskorúak migrációja és lehetséges fejlesztési hatása a vidéki Magyarországon” (NKFI, K-138838) című kutatási projekt keretében készült. A projektet a HUN-REN KRTK és a HUN-REN CSFK konzorciumi partnerségben valósítja meg. A CSFK FTI kutatói az Ukrajnából Magyarországra áttelepülő időskorúak migrációját vizsgálja Észak-Kelet-Magyarországon (Erőss 2022; Kovály–Opióla 2025; Erőss–Kovály–Tátrai 2025), míg a KRTK RKI munkatársai a Dél-Dunántúlra érkező nyugat-európaiak, elsősorban németek migrációjára fókuszál.

5 A tanulmányunkban szereplő helységneveket anonimizáltuk.

migrációs döntés háttérében álló okokra, motivációkra, a választás szempontjaira, otthoni és magyarországi életük jellemzőire irányultak. A választott interjúk technika révén nyitottak voltunk az interjúpartnereink által felvetett új szempontokra is. A betelepedett külföldiek mellett félig strukturált interjúkat készítettünk tősgyökeres lakosokkal is, akiket az életkörülményeikről és a faluba érkező külföldiekről alkotott véleményükről kérdeztünk.⁶ Összesen 30 interjú készült külföldiekkel, 23 helyi lakosokkal, emellett azonban az utcán vagy közösségi terekben folytatott beszélgetések és megfigyelések is gyarapították tapasztalatainkat, amelyeket a terepnaplóban rögzítettünk.

Tisztában vagyunk feltáró jellegű kutatásunk korlátaival. Eredményeink statisztikai értelemben nem tekinthetők reprezentatívnak, s nem állíthatjuk, hogy a migráció e formájáról szerzett tudásunk minden ide települő nyugat-európai időskorúra kiterjeszthető, ahogy azt is feltételezzük, hogy más, például kedvezőbb fekvésű és turisztikai vonzerővel rendelkező településen a migrációban érintettek gazdasági, társadalmi státusza és a migráció lokális hatásai eltérőek lehetnek.

ÉLETSTÍLUS-MIGRÁCIÓ, FÖLDRAJZI ARBITRÁZS, TRANSZNACIONÁLIS DZSENTRIFIKÁCIÓ: AZ IDŐSKORÚAK NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓJÁNAK ÉRTELMEZÉSI KERETEI

Az időskorúak nemzetközi migrációját elemző tanulmányok a mobilitásnak ezt a formáját jellemzően *életstílus-migrációként (lifestyle migration)* értelmezik. Benson és O'Reilly klasszikus definíciója szerint az életstílus-migránsok „*viszonylag jómódú személyek minden korosztályból, akik időszakos vagy állandó jelleggel olyan helyekre költöznek, amelyek számukra a legkülönbözőbb okokból egy jobb minőségű életet jelentenek*” (Benson–O'Reilly 2009:609).

Az életstílus-migráció nem tekinthető önálló, a migráció más formáitól élesen elkülöníthető kategóriának, ehelyett egyfajta megismerési keretet kínál (Hayes 2021); „*inkább egy nézőpont, mintsem egy zárt fogalom*” (Benson–O'Reilly 2016:25), amely „nézőpont” a migráció személyes vonatkozásaira fókuszál. Az életstílus-migráció koncepciója ugyanis olyan etnográfiai kutatások alapján formálódott, amelyek a migrációban érintettek önmeghatározására és narratíváira fókuszálnak, azt vizsgálják, hogy az emberek miként képzelik el az életüket egy másik helyen és kultúrában, s hogy vágyaikat, terveiket miként valósítják meg áttelepedésük után (Hayes 2021).

Az életstílus-migráció mint koncepció és értelmezési keret a folyamatosan bővülő empirikus kutatási eredményeknek, valamint a kritikai reflexióknak köszönhetően finomodik és gazdagodik. A kritikák részben a migráció e formájában résztvevők általánosan tételezett gazdasági, társadalmi és politikai szempontból privilegizált helyzetét (Gustafson 2001; Croucher 2012; Emard–Nelson 2021) illetik. Huete és szerzőtársai a „viszonylag jómódú” pontos meghatározásának hiányára és arra mutatnak rá, hogy a jobb élet utáni vágy a munka- és az életstílus-migránsokra egyaránt jellemző, ezért érdemes a migráció e két típusát egyazon kontinuum mentén elhelyezni és értelmezni (Huete–Mantecón–Estévez 2013:337). E megközelítés szerint a migrációban érintettek relatív jómódja nem jelenti azt, hogy a migrációs döntéseket ne befolyásolnák gazdasági kényszerek. Egy nemrég készült szakirodalmi áttekintés arra a következtetésre jutott, hogy a nyugdíjas korú migránsok költözésének egyik legfontosabb indokát a befogadó országra jellemző alacsony megélhetési költségek jelentik (Savaş et al. 2023). Egy az Észak-Európából a mediterrán országokba költöző nyugdíjasok körében végzett kutatás pedig kiemelte a megélhetési nehézségek hatását a migrációs döntésekre, és az

⁶ Az interjúkat Gábor Dóra, Németh Krisztina és Váradi Monika Mária, valamint gyakornokként Bibó Hanna készítette.

időskorúak nemzetközi migrációját a gazdasági migráció egyik típusaként azonosította (Repetti–Phillipson–Calasanti 2018). Hasonló eredményekre jutott Hayes, aki az Ecuadorba gazdasági okokból áttelepedő észak-amerikai nyugdíjasokat kényelmes életet kereső gazdasági migránsoknak (*economic amenity migrants*) nevezte, akik otthon nem egyszer komoly anyagi nehézségekkel néznek szembe, és az országváltás után olcsóbban, alacsonyabb kiadások mellett élhetnek számukra értékes életet (Hayes 2015a:274, 2015b, 2018; Hayes–Pérez–Gañán 2016).

Az életstílus-migrációt maguk az érintettek és a kutatók is gyakran önkéntes, szabad választáson alapuló mobilitási formának tekintik, s ez elfedheti azokat a külső tényezőket és strukturális kényszereket, amelyek alakítják, ösztönzik és korlátozzák a migránsok döntéseit, cselekedeteit (Korpela 2014; Benson–Osbaldeston 2016). Az életstílus-migrációban résztvevő időskorú emberek életében a migrációs döntést meghatározó gazdasági kényszert jelenthet a vártnál alacsonyabb összegű nyugdíj vagy az egészségügyi kiadások növekedése. A fejlett országokban a 2008-as pénzügyi válság, majd a megszorító intézkedések kedvezőtlenül befolyásolták számos nyugdíjas vagy a nyugdíjazáshoz közel álló középosztálybeli család, illetve egyedülálló ember gazdasági, pénzügyi és társadalmi pozícióját, valamint jövőbeli kilátásait, akik ezért úgy döntöttek, hogy áttelepednek egy alacsonyabb megélhetési költségű, olcsóbb országba (Hayes 2014, 2015a, 2015b, 2018, 2021; Bender–Hollstein–Schweppe 2018; Iorio 2020).

Ecuadorba költözött észak-amerikai és kanadai időskorúak életstílus-migrációját elemző munkáiban Hayes (2014, 2015a, 2015b, 2018, 2021; Hayes–Pérez–Gañán 2016) bevezette a *földrajzi arbitrázs* (*geographical arbitrage* vagy *geoarbitrage*) politikai gazdaságtani koncepcióját. Hayes értelmezésében az észak-déli irányú nemzetközi migráció során a nyugdíjasok, akik aktív korukban a fejlett országok munkaerőpiacán értékesítették munkaerejüket, onnan származó nyugdíjukat, megtakarításaikat, valamint napi kiadásaikat áthelyezik alacsony megélhetési költségekkel jellemezhető országokba, ahol olyan lakhatási és életfeltételeket biztosíthatnak maguknak, amelyre otthoni körülményeik között nem lennének képesek. Ezért az időskorúak nemzetközi életstílus-migrációja „*megfeleltethető a pénzügyi vagy kereskedelmi arbitrázsnek, amely a különböző piacok árkülönbségeiből meríti nyereségét*” (Hayes 2014:11). Átköltözésük révén a migránsok a maguk előnyére fordítják „*egyéni arbitrázslehetőségeiket*”, amelyeket a globális strukturális hierarchiák és egyenlőtlenségek teremtenek meg. Európai kontextusban Iorio (2020) bulgáriai olasz nyugdíjasok migrációját vizsgálta, s eredményei alátámasztották a földrajzi arbitrázs értelmezési keretének relevanciáját.

Hayes szerint az időskorúak életstílus-migrációját egyre inkább a földrajzi arbitrázs és a kényelmes életet kereső gazdasági migráció individuális gyakorlatai alakítják (Hayes 2015a:280). A migránsok úgy teremtik meg egy vágyott, kényelmes új élet kereteit, hogy számottevően javítanak lakhatási és megélhetési viszonyaikon. A földrajzi arbitrázs lehetővé teszi, hogy az otthon elvesztett vagy megrendült korábbi gazdasági és társadalmi státuszukat az átköltözés révén viszonylag privilegizált helyzetűvé fordítsák a befogadó országokban (Hayes 2014, 2015a, 2015b, 2018, 2021; Ertuğrul 2016; Bender–Hollstein–Schweppe 2018; Repetti–Phillipson–Calasanti 2018; King–Cela–Fokkema 2021; Iorio 2020). Az életstílus-migránsok viszonylagos privilegizált helyzete azonban a befogadó országban is együtt járhat a társadalmi sérülékenységgel, ami fakadhat elszegényedésből, magányból, megbetegedésből vagy kielégítetlen gondozási szükségletekből (Viteri 2015; Benson–O’Reilly 2016; Botteril 2017; Ormond–Toyota 2017; Emard–Nelson 2021; Toyota 2022).

Miközben a saját társadalmukban alacsonyabb státuszú időskorúak mind nagyobb mértékben kapcsolódnak be a nemzetközi migrációba, több kutató is azt hangsúlyozza, hogy az életstílus-migráció strukturáli-

san privilegizált mobilitásnak tekinthető; az életstílus-migránsok a helyi lakosokkal szemben állampolgárságuk, jövedelmi viszonyaik, és a globális dél országokban etnicitásuk alapján egyaránt privilegizált helyzetűek. A befogadó államok, helyi önkormányzatok és más szereplők pedig – szemben a menekültekkel vagy gazdasági migránsokkal – gyakran nemcsak üdvözlők, hanem támogatják is az életstílus-migránsok betelepülését, feltételezve, hogy megjelenésük kedvező gazdasági és fejlesztési hatásokkal jár helyi és országos szinten (Gustafson 2001; Croucher 2012; Janoschka–Haas 2014; Hayes 2015a, 2015b; Emard–Nelson 2021).

Emard és Nelson (2021) szerint a globális északról a globális dél országaiba irányuló életstílus-migráció lokális hatásainak megértése megkívánja a kutatói perspektíva megváltoztatását; az életstílus-migráció kutatói elsősorban a migránsok tapasztalataira támaszkodnak⁷ – akikkel jellemzően nemcsak nyelvük és kultúrájuk, de osztálypozíciójuk is azonos –, és nem fordítanak elegendő figyelmet arra, hogy a helyiek perspektívájából vizsgálják a migráció gazdasági, társadalmi és politikai hatásait. A globális dél országokban a helyiek tapasztalataira, értelmezéseire fókuszáló kutatások arra világítanak rá, hogy az életstílus-migránsok beköltözése nem feltétlenül jár a remélt kedvező hatásokkal, a kíváncsúnak tartott fejlesztések nem a helybeliek érdekeit szolgálják. Az időskorúak nemzetközi életstílus-migrációjának kedvelt célterületein folytatott kutatások szerint a folyamat eredménye kiszorítás és kizárás (Bastos 2014; Mollett 2016). Az őslakosok kiszorultak a városi és vidéki ingatlanpiacról, földjeikért rendkívül alacsony árat adnak a jellemzően nem helyi befektetők – akiknek érdekeit az állam gyakran szabályozási és finanszírozási eszközökkel, olykor a törvények kijátszását segítve is támogatja –, hogy azután többszörös áron értékesítsék az ingatlanokat. Az őslakosok nem csupán építik a rezidenciaturisták és életstílus-migránsok lakóhelyéül szolgáló házakat, lakóparkokat, hanem gyakran nem is tudnak másutt elhelyezkedni, mint e migránsok otthonaiban, kertészként vagy háztartási alkalmazottként (Bastos 2014; Hayes 2014, 2015a, 2015b, 2018; Mollett 2016).

Az életstílus-migráció ingatlanpiaci, gazdasági és társadalmi kizorító hatását egyes kutatók, elsősorban a befogadó országok nagyvárosi tereinek és városi társadalmainak átalakulását vizsgálva, a *transznacionális dzsentrifikáció* fogalmával írták le (Hayes 2014, 2015a, 2015b, 2016; Janoschka–Haas 2014; Janoschka 2016; Hayes–Zaban 2020; Alexandri–Janoschka 2020). Az életstílus-migránsok csupán egy jobb, nyugodtabb, autentikus életet, természeti szépségeket, kulturális értékeket keresnek, ám egyéni szándékaiktól függetlenül *dzsentrifikátorokként* lépnek fel (Hayes 2014:15). Megjelenésükkel nem pusztán az ingatlanok árát, de a mindennapi megélhetés, a fogyasztás költségeit is növelik, s miközben új munkahelyeket is teremtenek, egyúttal kiszorítják az őslakosokat hagyományos megélhetésük lehetőségeiből és tereiből. Privilegizált helyzetük révén nagyobb szabadsággal rendelkeznek, mint a befogadó közösségben élők, akiknek nincsenek eszközeik a dzsentrifikáció negatív hatásainak kivédésére, s „*e tekintetben az egyéni cselekvések újratermelik az ágencia strukturális egyenlőtlenségeit úgy globális, mint lokális léptékben*” (Hayes 2015b:95).

⁷ Az életstílus-migrációt elemző kutatók a migrációban részt vevők narratíváiból indulnak ki (Benson 2010), a helyváltoztatás mögött meghúzódó motivációkra, a választott helyekhez kapcsolódó képzetekre, valamint a migrációt követő életre fókuszálnak.

IDŐSKORÚ NYUGAT-EURÓPAIAK MAGYARORSZÁGI PERIFERIKUS TEREBEN

A migráció mintázatai az adatok tükrében

A 2022-es népszámlálási adatok szerint az ezredforduló óta jelentősen emelkedett a Magyarországon élő külföldi állampolgárok száma (2001: 93 ezer; 2022: 218 ezer ember), a növekmény különösen magas az időskorú (60 évesnél idősebb) külföldi állampolgárok esetében; számuk húsz év alatt megháromszorozódott (2001: 9, 6 ezer; 2022: 37 ezer).

A legtöbb itt élő külföldi időskorú német állampolgár, további jelentős küldő ország Ausztria, Svájc, Hollandia, valamint Belgium (1. táblázat). A nyugat-európai uniós országokból Magyarországra irányuló migrációban részt vevők életkora egyre inkább eltolódik az idősebb korosztályok felé. A 2022-ben az országban számba vett német állampolgárok több mint fele volt hatvan évnél idősebb és (noha Ausztria és Svájc esetében ez az arány magasabb) messze meghaladja mind a magyar, mind az itt élő külföldi állampolgárok átlagos életkorát.

1. táblázat. A 2022-es népszámlálás során Magyarországon összeírt 60 év feletti külföldi állampolgárok a kibocsátó ország szerint, illetve az idők aránya az adott állampolgárságúak körében

	Német-ország	Ausztria	Hollandia	Belgium	Svájc	Egyéb külföldi állampolgár	Összes külföldi állampolgár	Magyar állampolgár
Összesen	22 184	4 770	3 483	2 009	1 817	183 682	217 945	9 385 573
Ebből 60 év feletti	11 420	2 498	1 605	756	1 108	20 383	37 770	2 506 901
60 év felettiek aránya (%)	51	52	46	38	61	11	17	27

Forrás: <https://nepeszamlalas2022.ksh.hu/> adatbázis alapján saját szerkesztés.

Link a konkrét adattáblához: Népszámlálási adatbázis – Központi Statisztikai Hivatal (ksh.hu)

Az időskorú német állampolgárok nem pusztán a legnagyobb csoportot alkotják az itt élő külföldiek között, de az elmúlt két évtizedet tekintve a legdinamikusabban bővült is; a 2001-es népszámlálás idején mindössze 1 003 hatvanévesnél idősebb német állampolgárt vettek számba, 2022-re számuk megtízszereződött (11 420 főre emelkedett). A népszámlálás alapján kirajzolódó képet megerősítik a németországi nyugdíjbiztosító éves statisztikái is: 2022-ben ugyanis átlagosan 11 460 korbetöltött nyugdíjas⁸ számára utaltak Magyarországra nyugdíjat, míg 2012-ben⁹ még csak 5 361 itt élő német nyugdíjas részesült ellátásban.

A Magyarországra érkező német időskorúak túlnyomó többsége – eltérően az itt regisztrált más nyugat-európai országok állampolgáraitól – nem a fővárosban, hanem községekben, illetve kis- és középvárosokban telepedik le (2. táblázat). A lakóhelyválasztás erős területi koncentráltságát jelzi, hogy a német időskorúak zömmel somogyi és zalai településeket választanak, és gyakran költöznek kedvezőtlen gazdasági és társadalmi mutatókkal jellemezhető, periférikus falvakba.

⁸ Rente 2022:125.

⁹ Die Rentenbestände in der gesetzlichen Rentenversicherung in der Bundesrepublik Deutschland 2012:122.

2. táblázat. A 60 év feletti magyar és külföldi állampolgárok lakóhely típusa szerinti megoszlása (%) népszámlálási adatok alapján, 2022-ben

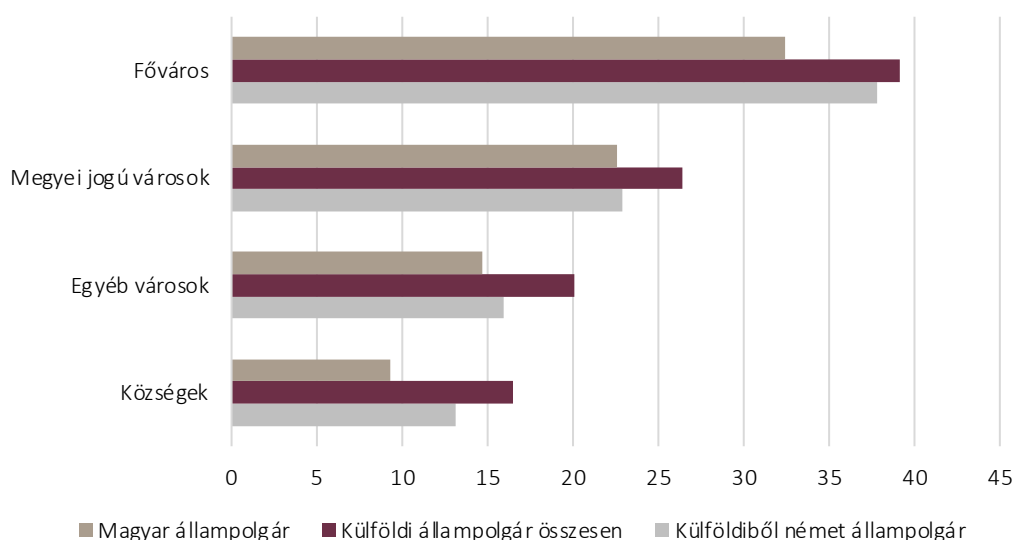
	Magyar állampolgár	Külföldi állampolgár összesen	Külföldiből német állampolgár
Főváros	17,00	26,00	7,67
Megyei jogú városok	21,72	11,20	8,36
Egyéb városok	32,92	21,58	24,96
Községek	28,36	41,21	59,00

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis> alapján saját szerkesztés. Online link a konkrét adattáblához: Népszámlálási adatbázis – Központi Statisztikai Hivatal (ksh.hu)

Az IRM hazai térbeli mintázata – legalábbis a német állampolgárok esetében – arra utal, hogy az át- és letelepedést meghatározó döntésekben az anyagi kényszerek perdöntő szerepet játszanak; az időskorúak (viszonylag) olcsó ingatlanokat és megélhetési lehetőségeket keresnek, ami alátámasztja a földrajzi arbitrázs értelmezési keretének érvényességét (Koós–Tátrai–Gábor 2024).

A kis- és középvárosokban, illetve a községekben élő németországi időskorúak magasabban kvalifikáltak, nagyobb körükben a diplomások aránya, mint a befogadó települések lakosságának azonos korosztályaiban (1.ábra). Ez pedig a megjelenésük lokális hatásainak irányára, akár dzsentrifikációs tendenciákra is utalhat.

1.ábra. Diplomások aránya a 60 év felettek körében, településtípusok szerinti bontásban

Forrás: <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis> alapján saját szerkesztés.

Link a konkrét adattáblához: Népszámlálási adatbázis – Központi Statisztikai Hivatal (ksh.hu)

Kik jönnek, mit keresnek?

A vizsgált periferikus falvakba áttelepülő nyugat-európaiak többsége, az országos tendenciáknak megfelelően, Németországból érkezett, de találkoztunk osztrák, francia, belga, angol, luxemburgi és holland állampolgárokkal is. Empirikus eredményeink nem támasztják alá az európai településhálózaton belül érvényesülő dezurbanizáció elméletét (Máté–Pirisi 2019); nem mondhatjuk, hogy jellemzően a nagyvárosok lakói választanak maguknak vidéki tereket; interjúalanyaink korábbi lakóhelye a metropoliszoktól a kisvárosokon át a falvakig terjed.¹⁰

Néhány fiatalabb családtól és egyedülállótól eltekintve, interjúalanyaink többsége nyugdíjas korú vagy nyugdíj előtt áll, eredeti országuktól öregségi és özvegyi vagy korai nyugdíjat kapnak, illetve rokkantsági ellátásban részesülnek. Találkoztunk olyan aktív korú házaspárokkal is, akik otthon eladták az ingatlanukat, és a magyarországi ház megvásárlása után megmaradt összegből élnek, amíg a nyugdíjellátásra jogosultak lesznek, illetve néhányan kisebb vállalkozásukat itt is folytatják. Az ide települtek korábbi foglalkozásai változatos képet mutatnak: kisvállalkozók, a köz- és magánszféra legkülönbébb ágazataiban dolgozó alkalmazottak; pedagógusok, gyári munkások vagy idősgondozók egyaránt akadnak közöttük. Hallottunk bizonytalan foglalkoztatásról és alacsony (várható) nyugdíjról is. Sérülékeny helyzetben vannak azok az asszonyok, akik több gyermeket neveltek fel és csak rövid időt töltöttek el a munkaerőpiacon, mások pedig olyan munkahelyen dolgoztak, ahol a bérük egy részét nem hivatalosan kapták kézhez, illetve kisvállalkozóként minimális összegű járulékokat fizettek be maguk után. Interjúalanyaink története, jövedelmi, anyagi viszonyai jelzik, hogy nem elsősorban jómódú, magas státuszú családok telepedtek e falvakba, hanem alsó-középosztálybeli, szerényebb jövedelmű, illetve alacsonyabb munkaerőpiaci pozícióból érkező, nemegyszer sérülékeny helyzetű egyedülálló emberek vagy párok. Ez a tapasztalat egybecseng az újabb nemzetközi kutatási eredményekkel (Botteril 2017; King–Cela–Fokkema 2021; Iorio 2020; Toyota 2022; Spaan–Henkens–Kalmijn 2023).

Interjúalanyaink közül néhányan rezidenciaturisták (Járosi 2006, 2007; Janoschka–Haas 2014), vagyis második otthonként, időszakosan¹¹ használják magyarországi ingatlanukat, többségük azonban állandó lakóhelyének tekinti falusi házat. Néhány nemzetközi (Savaş et al. 2023) és hazai kutatás (Michalkó–Illés–Berényi 2003; Illés–Michalkó 2002) hangsúlyozta a fogadó országban turistaként szerzett tapasztalatok szerepét a migrációs döntésekben és az új lakóhely kiválasztásában. Várakozásainktól eltérően azonban a megkérdezett külföldiek között alig akadt, aki korábban turistaként járt volna az országban, akik pedig üdültek a Balatonnál, nem akartak a tó mellett letelepedni,¹² visszatartotta ettől őket az ingatlanok ára és a túlszűfolttság, ami a beépítésre éppúgy vonatkozik, mint a „*túl sok német*” jelenlétére. A falvakba költöző interjúalanyaink a Balaton és a közkedvelt fürdőhelyek könnyű elérhetőségét ugyan előnyös adottságnak tekintik, de nem ez a közelség határozta meg, hogy hol vásároltak ingatlant, ahogy a térség turisztikai, kulturális vonzereje vagy a táj szépsége sem szerepelt a mérlegelendő szempontok között. Arról sem tájékoztattuk előzetesen, hogy milyen az a falu, ahová beköltöznek, kik élnek ott, milyen a település ellátottsága. Amit kerestek: egy *megfizethető*,

10 Ami Németországot illeti, Járosi (2006) közel húsz évvel korábbi eredményeivel összhangban mi sem tapasztaltuk, hogy a volt kelet-német tartományokban élők körében népszerűbb célország lenne Magyarország.

11 A második otthonok tulajdonosai jellemzően azt tervezik, hogy nyugdíjba vonulásuk után véglegesen ide költöznek, de olyan külföldivel is találkoztunk, aki azt fontolgatta, hogy egy tengerrel rendelkező, olcsóbb országban (mint Albánia) vásárol nyaralót. A folyamatosan itt élő családok között is akadtak, akik először hosszabb-rövidebb szabadságaikat töltötték a magyarországi házukban, s csak évek után, nyugdíjasként költöztek ide.

12 A somogyi falvakba a kétezres évek elején telepedett (német) migránsok számára döntő választási szempont volt a falvak ismeretlensége, észrevétlensége, elzártsága, turisztikai kihasználatlansága (Járosi 2006:123).

viszonylag jó állapotban lévő *falusi* ház, lehetőleg nagy kerttel (noha utóbbi többeknél csak ráadás és nem a mérlegelés tárgya volt).¹³ Olyan német beköltözőkkel is beszélünk, akik nem saját ingatlant vásároltak, hanem házat bérelnek, s ezt a megoldást az elegendő pénz hiánya miatt vagy azért választották, mert nem zárták ki annak lehetőségét, hogy végül egy másik magyarországi településen telepedjenek le.

A migráció mellett szóló döntés néha gyors, néha évekig elhúzódó, de mindig összetett folyamat, amelyet az anyagi megfontolások mellett érzelmek, személyes várakozások, remények, vágyak szönek át. Nem egy interjúalanyunk említett olyan „vízválasztó eseményt” (Benson 2012), élettörténeti fordulópontot, amely kiváltotta vagy elősegítette a migrációt; ilyen lehet maga a nyugdíjazás, de éppígy egy betegség, baleset, egy családtag elvesztése, egy újrakezdést ígérő partnerkapcsolat vagy éppen a munkahelyi kiégés. A magyarországi falusi ház megvásárlása mellett szólhatott a csendes, nyugodt környezet, a természet közelsége, a tágasság, az önellátó gazdálkodásra vagy lótarásra alkalmas terület is.

Az életstílus-migráció nem egyszeri, befejezett cselekvés, hanem folyamat, s ekként egy „reflexív egyéni projekt”. Amikor a kutatók felteszik a kérdést, hogy milyen okok és motivációk vezettek a migrációhoz, az érintettek már az elköltözésüket követően, visszatekintve mesélik el történetüket (Benson–O’Reilly 2009, 2016). A migránsok történetei tehát nem feltétlenül fedik fel a migráció tényleges okait és a motivációit, és gyakran arra szolgálnak, hogy a döntést utólag igazolják (Hayes 2015a:271). Még ha ennek tudatában is vagyunk, nem tekintjük véletlennek, hogy az egyéni történetekben rendre ugyanazok az érvek, okok, és a befogadó országról alkotott azonos elképzelések szólnak az áttelepedés mellett. Azt tapasztaltuk, hogy a megszólaltatott nyugat-európai időskorúak migrációs történetei Magyarországra költözésük idejétől függően eltérnek egymástól. A kétezres évek elején áttelepedők az alacsony ingatlanárak mellett az életstílus-migrációhoz kapcsolódó motivációkat, vágyakat említették; a csendes, nyugodt, kényelmes életet, a természet közelségét. Az elmúlt években érkezők azonban, néhány kivételtől eltekintve, meglepően egybehangzóan és elsősorban az országukban észlelt, megélt, félt válságokkal és azok következményeivel magyarázták azt, hogy a „kivándorlás”¹⁴ mellett döntöttek és éppen Magyarországot választották.

Az áttelepedés történeteiben határozott eltolódást figyelhettünk meg az anyagi és az új, vágyott életformához kapcsolódó motivációk felől az összetettebb, az elhúzódó polikrízis¹⁵ hatásait is tükröző okok felé (Gábel–Németh–Váradi 2024). Amit a tudományos és médianyilvánosságban a polikrízis fogalmával írnak le, az a megkérdozett nyugat-európai időskorúak számára azt jelenti, hogy a tömeges bevándorlás, majd az állami járványkezelés miatt többszörösen megrendült a biztonságérzetük, korlátozottá vált a szóláshoz vagy a saját testük feletti rendelkezéshez való joguk, személyes autonómiájuk. Ezekben a válság-narratívákban tehát a külföldi időskorúak saját országuk elhagyását és Magyarország választását bemutató történetei elsősorban politikai-ideológiai értékek (Xiang–Nyíri 2022) köré szerveződnek.

¹³ Saját ház és nagy kert – ez a vágy már a kétezres évek elején érkezett németek körében is jellemző volt, s mivel ezt az időskorú migráció hagyományos dél-európai célországaiban nem tudták volna elérni, Magyarország periferikus falvai mellett döntöttek (Járosi 2006).

¹⁴ Voltak olyan német interjúalanyaink, akik önmagukra és az országukból érkezőkre a kivándorló (*Auswanderer*) kifejezést használták, s e fogalmat a Magyarországon élő németek számos Facebook-csoportjának egyike is tartalmazza (Német nyugdíjasok – kivándorlók, akik szeretik Magyarországot, az országot és az embereket). A kifejezés használata a migráció hátterében meghúzódó kényszereket jelzi.

¹⁵ A polikrízis fogalma a Covid19-járvány, az Ukrajna elleni háború, az energia- és megélhetési költségek emelkedése, valamint a klímaválság együttes jelenlétét és hatását hivatott kifejezni (WEF 2013). Interjúalanyaink migrációs történetei a fogalom által lefedett válságjelenségek, elsősorban a migrációs válság és a Covid19-járvány kezelése köré szerveződtek.

A jobb minőségű életet külföldön kereső életstílus-migránsok döntéseinek utólagos magyarázatai elkerülhetetlenül összehasonlításon alapulnak. A saját országuk gazdasági, társadalmi és politikai „hanyatlástörténetével” (Benson–O’Reilly 2009:610) a kutatás során megkérdezett külföldi időskorúak egy része szembeállította Magyarországot, ahol az ide érkezők menedékre lelnek, mert véleményük szerint itt mindazon értékek megtalálhatók, amelyek otthon már nem léteznek vagy veszélybe kerültek. A nemzetközi kutatási tapasztalatok szerint az életstílus-migránsok új, választott otthonához jellemzően a vidéki idill, a tengerparti visszavonulás, a kulturális és/vagy spirituális vonzerő reprezentációi kapcsolódnak (Benson–O’Reilly 2009:6). A periferikus falvakba telepedő nyugat-európai időskorúak történeteiben ezzel szemben Magyarország *politikai tájképéhez* kapcsolódnak pozitív képzetek és jelentések, amelyek alátámasztják és igazolják az áttelepedés melletti döntéseket (Gábel–Németh–Váradi 2024).

Ugyanakkor a migrációs történetek politikai-ideológiai válságnarratívái gyakran elfedik a döntések gazdasági okait, a *megélhetési válságot*. Az energia-, a lakhatási, a napi megélhetési költségek emelkedése, ha különböző mértékben is, mindenkit érintett, vállalkozót és kisnyugdíjast egyaránt. Az áttelepedés okaként jellemzően nem a gazdasági megfontolásokat említették elsőre. Ugyanakkor vagy megélték már, hogy a rendelkezésükre álló nyugdíjból, jövedelemből nem tudnak a korábban megszokott színvonalon megélni, vagy féltek egzisztenciájuk megrendülésétől, az elszegényedéstől, a lecsúszástól. A magyarországi periferikus falvakba költözéssel ezek a betelepülők ki tudták védeni anyagi helyzetük romlását, a társadalmi-gazdasági státuszvesztést, s olyan körülményeket, életfeltételeket teremtettek maguknak, amelyre otthon már nem lett volna lehetőségük, és nyugat-európai állampolgárként képesek megtartani viszonylag privilegizált gazdasági és társadalmi helyzetüket is. Mindez alátámasztja a földrajzi arbitrázs koncepciójának (Hayes 2014, 2015, 2018, 2021; Hayes–Pérez-Gañán 2016) érvényességét az Európán belüli, uniós országok közötti (Iorio 2020) életstílus-migráció értelmezésében.

Úgy véljük, hogy a magyarországi periferikus falvakba telepedő nyugat-európai időskorúak migrációját kiváltó okok, s ugyanígy anyagi, jövedelmi helyzetük, a vágyott életformához kötődő képzeteik, céljaik befolyásolják azt a módot, ahogyan az áttelepedés után életüket berendezik és belefűzik a helyi társadalom szövetébe. Betelepedésük hatásai ugyanakkor a befogadó lokalitást alakító demográfiai folyamatok irányán, a helyi társadalom szerkezetén, valamint a helyi elit (településvezetés) fejlesztési prioritásain is múlnak. A következő fejezetben, a hazai vidékkutatások eredményeihez kapcsolódva, egyik terepünk példáján azt a kérdést járjuk körül, hogy e tényezők, folyamatok a vizsgált periferikus településen vajon a dzsentifikáció irányába mutatnak-e.

LEHET-E RIVIÉRA A PERIFÉRIA?

A vidéki dzsentifikáció értelmezése

A dzsentifikációt nagyobb tájegységekben (Káli-medence, Balaton-felvidék), illetve egyes településeken (Erdőbénye, „Balatonfelső”, „Szőlőszem”)¹⁶ vizsgáló empirikus kutatások a nemzetközi szakirodalom (Phillips 1993, 2009; Smith 2007; Hines 2010; Stockdale 2010) nyomán e folyamat egyöntetű definíciójából indulnak ki. *„A vidék dzsentifikációjának lényege, hogy városi felső és középosztálybeli csoportok költöznek természeti és társadalmi értékeik miatt vonzó településekre, aminek következtében a települések mind gazdasági, mind társadalmi értelemben felértékelődnek, illetve a városi fogyasztók a saját értékeik és vízióik szerint alakítják át a helyi adottságokat, az épített és természeti környezetet”* (Tomay–Völgyi 2022:70; valamint lásd: Nemes–Orbán–Tomay 2022; Nemes et al. 2022; Tomay–Berger 2024). Akár második otthonok tulajdonosaként, akár állandó lakosként költöznek a falvakba, a jelentős kulturális, társadalmi, szimbolikus és/vagy anyagi tőkével rendelkező városi betelepülők (bebírók, bevállalkozók, életmód-vállalkozók) és az őslakosok értékei, érdekei ütköznek egymással, s noha kialakulnak közöttük az együttműködés felületei is, az érdekkülönbségek konfliktusokhoz, megosztottsághoz, s nem egyszer a hatalmi pozíciókért folyó politikai küzdelemhez vezetnek (Lajos–Szijártó 2022:60).

Az olyan falvakban, ahol évekkel ezelőtt megindult a városi felső és középosztályi csoportok beköltözése, a dzsentifikáció napjainkra érett szakaszába érkezett (Tomay–Völgyi 2022). A korábban betelepült, magas kulturális tőkével rendelkező városi értelmiségiek és életmód-vállalkozók után tőkeerős befektetők jelentek meg, ami a betelepültek csoportjai között is érték- és érdekkonfliktusokhoz, az ingatlanárak további emelkedéséhez vezet és felgyorsítja azoknak a fiataloknak a kiszorulását, akik helyben szeretnének maradni, ingatlant vásárolni (Nemes–Orbán–Tomay 2022; Nemes et al. 2022). Egy-egy település vagy vidék felértékelődése a tömegessé váló szezonális turizmusban is kicsúcsosodhat, ami a Káli-medence egyes településein *„a hagyományos migrációs irányokon (helyi lakosság elköltözése és bebírók megjelenése)”* túl azt eredményezi, hogy az évtizedekkel korábban ide telepedett bebírók kezdenek elköltözni a számukra élehetlenné vált lakóhelyükről (Lajos–Szijártó 2022:51).

A vidéki dzsentifikáció hazai mintázatai illeszkednek a nemzetközi trendekhez (Tomay–Völgyi 2022). Általános tapasztalat, hogy az egymást követő hullámokban érkező városiak megjelenése az őslakosok kiszorulásával jár az ingatlanpiacról és a településről. A lokális vizsgálatok azt mutatják, hogy a betelepülők *„nem tudnak integrálódni a helyi közösségekbe, hanem egy új, az eredeti közösség mellett párhuzamosan jelenlévő, másodlagos közösséget hoznak létre”,* amelyek *„közös céljaik, közös érdekeik és közös értékrendjük alapján is különböznek az őslakosoktól”* (Tomay–Völgyi 2022:82; valamint lásd: Nemes et al. 2022; Tomay–Berger 2024). A közös érdekek, célok és értékrendek a falusi térhez és a mindennapi gyakorlatokhoz való viszonyban is tetten érhetők. Tomay és Berger (2014) szerint a betelepülők, más szóval dzsentifikátorok városi habitusából következik, hogy újra kívánják értelmezni és át akarják formálni a vidék lokalitáshoz kötődő jelentéseit, elítélve vagy éppen kiszorítva az őslakosok rurális habitusához illeszkedő, például az állattartáshoz, fogyasztáshoz, helyi építészeti stílushoz, közösségi együttlétekhez kötődő gyakorlatait.

A Baranyai Hegyhát periferikus falvaiba telepedő nyugat-európai (főként holland) állampolgárok migrációjának lokális hatásait nem a dzsentifikáció, hanem európai léptékű dezurbanizációként értelmező kutatók

¹⁶ Az idézőjelben szereplő neveket a kutatók a terepeik anonimitásának megőrzése érdekében választották.

is rámutattak a beköltözők és a tősgyökeres lakosok anyagi helyzetében mutatkozó egyenlőtlenségekre, a városi és a vidéki habitus különbségeire (Máté–Pirisi 2019). A Baranyai Hegyhát településeiről adott áttekintés – elsősorban a polgármesterek tapasztalataira támaszkodva – az őslakosok és külföldiek egymással szembeni attitűdjei, a köztük lévő interakciók sajátosságai alapján az erősödő integráció, a párhuzamos társadalmak kialakulása, illetve a konfliktusos együttélés mintázatait különbözteti meg (Máté–Pirisi 2019). A hosszabb távú folyamatokat elemző vidékszociológiai kutatások párhuzamos közösségek kialakulásáról tudósítanak, és az érintett falvak jövőjét illetően az őslakosság gyorsuló elköltözésével, népességcserével, vagyis a dzsentrifikáció kiteljesedével számolnak (Tomay–Völgyi 2022:83).

Összegezve, a vidéki dzsentrifikáció egy több szakaszból álló folyamat (Tomay–Völgyi 2022), amelynek eredménye a jövedelmi, gazdasági, társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, az őslakosok, elsősorban a fiatal generációk kiszorulása a településről, valamint a lokalitás átalakulása, amelyet a dzsentrifikátorok és az őslakosok közötti érdekütközések kísérnek. A dzsentrifikáció elemzésének két alapvető fogalma a kiszorítás, illetve helycsere (*displacement/replacement*)¹⁷ (Phillips 1993, 2009; Hines 2010); ezek azonban, mutatott rá Stockdale (2010), eltérő strukturális feltételek között végbemenő folyamatokat jelentenek. Stockdale hat skóciai területen végzett városból vidékre költözők és őslakosok körében empirikus vizsgálatot,¹⁸ amelynek során jövedelmi helyzetük alapján azonosította a potenciális dzsentrifikátorokat és a dzsentrifikáció feltételeit. Eredményei felhívták a figyelmet a dzsentrifikáció mértékében mutatkozó földrajzi különbségekre; a jómódú emberek, családok (potenciális dzsentrifikátorok) beköltözése nem jár szükségszerűen az adott település/térség dzsentrifikálódásával,¹⁹ más szóval, a migránsok jómódja önmagában nem jelzi a dzsentrifikációt. Az, hogy ez a folyamat bekövetkezik-e, részint más szereplőkön is, így föld- és ingatlantulajdonosokon, befektetőkön, fejlesztőkön, ingatlanügynökökön (Stockdale 2010:33), részint az alacsonyabb jövedelmű csoportok kiszorulásának mértékén (Stockdale 2010:35) múlik. A dzsentrifikáció elemzése során Stockdale különbséget tett a kiszorítás (*displacement*) és a helycsere (*replacement*) között. A kiszorítás a vizsgált skóciai térségekben azt jelentheti, hogy a városból érkező jómódú csoportok elegendő anyagi forrással rendelkeznek ahhoz, hogy a tősgyökeres lakosok elől megvásárolják a hagyományos paraszt- és lakóházakat, s így kiszoríthatják őket az ingatlanpiacról, a településről. A helycsere ezzel szemben akkor következhet be, ha a városiak beköltözését megelőzi a helyi gazdaság átstrukturálódása, vagyis, ha a településen/vidéken megszűnnek a korábbi mezőgazdasági tevékenységek, és a gazdálkodók, mezőgazdaságban dolgozók elköltöznek, így teremtve meg azt az ingatlankínálatot, amely lehetővé teszi a városi csoportok beköltözését. Ebben az esetben a strukturális átalakulás eredményeként bekövetkezett esetleges kiszorulás inkább a dzsentrifikáció előfeltételét, mintsem következményét jelenti (Stockdale 2010:38).

17 Phillips megfogalmazásában a vidéki dzsentrifikáció általában azt jelenti, hogy egy munkásosztálybeli népesség helyére egy középosztálybeli lép (*the replacement of a working-class population by a middle-class one*) (Phillips 1993:124). Hines (2010) empirikus kutatásai viszont azt igazolták, hogy adott kontextusban a posztindusztriális középosztály szoríthatja ki a helyi ipari középosztályt.

18 A kutatás „migráns” és „nem-migráns” háztartások körében végzett survey-n és interjúkon alapult. A vizsgálat fókuszában nem az időskorúak álltak, noha természetesen a mintába nyugdíjasok is bekerültek. A kutató a beköltözők körében az éves jövedelem, a foglalkozás és a költözés motivációja mentén azonosította a dzsentrifikátorokat és a nem-dzentrifikátorokat (Stockdale 2010).

19 Erre jó példa Mikle György (2024) észak-dunántúli pusztákon végzett vidékföldrajzi kutatása. Bár még ebben az erősen periferikus és marginalizált tértípusban is felbukkannak egy-egy pusztán a dzsentrifikálódás jelei, megjelennek például a magasabb státuszú beköltözők, ezek a folyamatok jellemzően pontszerűek maradnak.

Malomvég – mintázatok

A Balatontól távolabb eső, periférikus elhelyezkedésű Malomvég a 20. század eleje óta Gáspárliget,²⁰ egy alig valamivel több mint 200²¹ lakosú zsáktelepülés része. A faluközponttól három kilométer választja el, temetője után csak az erdőbe vezet út. A két falurész között nem csupán térbeli távolság van, itt vagy ott élni eltérő lokális identitásokat, feszülő érdekkülönbségeket takar. Gáspárliget, vagyis a falu egésze, osztozva a magyarországi kistelepülések sorsában, évtizedek óta folyamatosan veszít népességéből. Az elvándorlás a hatvanas években gyorsult fel a teljes autonómiavesztéssel járó körzetesítés, valamint a környékbeli cigánytelepek felszámolása és az ott élő családok falurészbe költöz(tet)ése nyomán (Kovács 1987, 1990; Virág 2010). A népesség csökkenését legfeljebb átmenetileg mérsékelte, hogy az évek során ide telepedtek a közeli volt uradalmi puszták lakói. A Malomvég felé irányuló mobilitás térbeli lenyomatai ma is láthatók; míg a cselédsor újra megépült a falurész peremén, a roma családok többsége egy utcába tömörülve lakik. Malomvég társadalmának alapvonásait ma is az évtizedekkel ezelőtt a faluba telepedett romák²² és cselédek leszármazottai rajzolja meg. Az ősök szegénységéből vezetett út a faluból kifelé és a társadalmi létrán fölfelé is, ám kevesen tértek vissza ide azok közül, akik mobilabbak voltak, szakmát, diplomát szereztek. Akik maradtak, jellemzően ma is szegénységben élnek, de a szegénység nem csupán őket érinti, eltérő élethelyzeteket takar. A szegények egyik csoportját az idős, alacsony összegű nyugdíjból élő emberek alkotják, akik egyedül²³ maradtak a házukban vagy felnőtt gyerekükkel laknak együtt. Közöttük akad diplomás is, aki a kilencvenes években munkanélkülivé válva talált itt olcsó lakhatást. A gyermekes roma családok jövedelmi szegénységben élnek akkor is, ha akad alkalmi vagy állandó kereső a háztartásban. A malomvégi társadalom legszegényebb, legelkesettebb tagjainak azok a férfiak tekinthetők, akiknek kisiklott az élete, elváltak vagy soha nem volt saját családjuk, magukban vagy valamelyik szülővel élnek romos, elhanyagolt házakban vagy kiszorulva egy puszta. Jórészt közülük kerülnek ki azok, akiket az idős egyedül élő őslakosok, illetve az ide települt németek különböző kisebb-nagyobb munkákra felfogadnak.

Helyi munkalehetőséget a férfiaknak a faluban vagy az „erdőn” végzett alkalmi munka, a nőknek a közfoglalkoztatás kínál, a fiatalabbak jellemzően ingáznak a városi vagy környékbeli munkahelyekre. A fiatalok között akadnak, akik külföldre mentek dolgozni, van, aki számára ez időszakos pénzkereseti lehetőség, másokról még nem tudni, hogy visszaköltöznek-e valaha. Malomvég mikrotársadalmának másik pólusán egy-egy családot nevezhetünk helyi „elitnek”; ők jelentősebb erőforrásokkal (földtulajdon, családi gazdaság, vállalkozás) rendelkeznek és/vagy meghatározó szerepet töltenek be a helyi önkormányzatban. A legbefolyásosabb pozícióval kétségkívül a polgármester rendelkezik a faluban; a fejlesztési célok meghatározásában, a források vagy a közfoglalkoztatási lehetőségek elosztásában meghatározó szerepet játszik. Ő a házastársával települt

20 A települések eredeti neve helyett álneveket választottunk. Nyolc német beköltözővel, valamint öt tősgyökeres lakossal (polgármester, vállalkozók, magyarországi településről beköltözők) készítettünk interjúkat, amelyeket rögzítettünk is. Emellett nyilvános tereken vagy házak udvarán hosszabb-rövidebb beszélgetéseket folytattunk 18 lakossal, köztük külföldiek is akadtak, de többségük őslakos volt (közfoglalkoztatottak, napszámos munkát végzők, nyugdíjasok). A helyi bolt és kocsmá működtetője fontos információforrást jelentett számunkra, de ő is elzárkózott attól, hogy interjút készítsünk vele. E beszélgetések tartalmát a terepnaplóban rögzítettük.

21 Az adatok a 2022-es népszámlálásból származnak és a község egészére vonatkoznak.

22 A 2022-es népszámlálási felvétel idején Gáspárliget lakóinak 30%-a vallotta magát romának, ez az arány 2011-ben 22% volt.

23 Gáspárligeten a népszámlálás során 105 háztartást írtak össze, s ezek közel fele (45 háztartás) egyszemélyes; malomvégi tapasztalataink szerint jellemzően idős emberek vagy a lokális társadalom periferiáján élő egyedülálló férfiak alkotják ezeket a háztartásokat.

vissza Malomvégre, miután kárpótlás útján visszaszerezte a családja földjeit, s a falusiak felkérték, induljon polgármesterként.

A kétezres évektől költözött Malomvégre néhány városi, értelmiségi házaspár; művészek, mérnökök, akiket munkájuk, illetve gyermekeik iskoláztatása a városhoz köt, és akik eltérő mértékben vesznek részt a falu életében: tervezőként az önkormányzat számára, fellépőként az ünnepségeken, s egyikük képviselőként a testületben. A kétezres évek elején jelentek meg az első német életstílus-migránsok is a faluban, olcsó ingatlan, nyugodt, csendes, természetközeli környezetet és/vagy nagy területet keresve lovaik, kutyáik számára. A tízes-húszas évek fordulóján, amikor a megélt, félt válságok miatt egyre több német állampolgár keresett magának ingatlant, Malomvégen is lendületet kapott a németországi időskorúak beköltözése.

A népszámlálási adatok azt jelzik, hogy az országos tendenciáknak megfelelően Gáspárligeten is nőtt a „német nemzetiségű”, vagyis az állandó lakosként ténylegesen bejelentkezett külföldi állampolgárok aránya. Míg ez 2011-ben 3,2% volt, a 2022-es adatfelvétel idején már a lakosság 6,6%-át alkották, s ha tekintetbe vesszük az „egyéb, nem hazai nemzetiség” kategória 4%-os értékét, Gáspárliget lakosságának tizedét külföldi állampolgárok lakják, akik szinte mind a malomvégi településrészen élnek.²⁴

A térbeli mobilitás, a be- és elköltözések dinamikája folyamatosan alakítja a lokalitást; az elmúlt két évtizedben városból kiköltöző, életformaváltással kísérletező fiatalok álltak innen tovább, németek költöztek el a megyén, országon belül, vagy váltottak másik országra, s a helyükre új betelepülők léptek. A kérdés az, hogy a Malomvéget érintő mobilitási, migrációs mintázatok miként alakítják át a lokalitást, az épített környezetet és a társadalom szerkezetét, s hogy a változások értelmezhetők-e dzsentrifikációként.

Kiszorítás vagy helycsere?

Malomvég egy belső periférián fekvő kistelepülés része, a falun belül létező önálló mikrotársadalom, térbeli és társadalmi folyamatainak alakulásában a településrész nagysága és elhelyezkedése is meghatározó. Nem egészen száz ember él itt, de egy ilyen kicsiny térbeli, társadalmi egységben is jelentős változásokat indíthat el néhány nyugat-európai időskorú házaspár és egyedülálló megjelenése.

Ingatlanpiac

A külföldiek betelepődése elsősorban az ingatlanpiacon, illetve az épített környezet átalakulásán érezteti a hatását. „Hozzánk nem a gazdag németek jönnek” – fogalmazott a polgármester, hozzátéve, hogy azért ők mindannyian igyekeznek rendbe hozni a házaikat, ami az őslakosok számára is követendő mintát kínál (vö. Járosi 2006). A beköltözők anyagi-jövedelmi helyzetétől függ, hogy milyen ingatlant tudnak megvásárolni: az előző tulajdonos korábban már felújított házat, vagy egy évek óta üresen álló, rossz állapotban, néha szétesőben lévő házat. Az épületek minősége, a kertek ápoltsága ebből következően nem feltétlenül jelzi, hogy tulajdonosuk külföldi állampolgár; a helyi elitnek mondható családok, a városból kiköltözött értelmiségiek házeit nehéz lenne megkülönböztetni a németekétől. A saját ház felújítása, a folyamatos bontás-építés, alakíttatás ugyanakkor minden német beköltöző életében az áttelepedést követő évek központi projektje.

²⁴ Az adatok nem tartalmazzák azokat, akik nem rendelkeznek lakcímkártyával, s ingatlanjukat második otthonként használják. Terapi tapasztalataink szerint ilyen házak inkább Gáspárliget falurészben találhatók, Malomvégen egy német családról tudunk, akik még aktív korúak, s csak időszakosan lakják az általuk vásárolt, felújított házat, de terveik között – legalábbis a német ismerőseik szerint – szerepel a végleges áttelepedés, miután nyugdíjba mennek.

A polgármester szerint a külföldi időskorúak megjelenése felemelte az ingatlanárakat²⁵ és felerősítette az ingatlanpiaci egyenlőtlenségeket; „*olyan árak vannak, hogy magyar nem akarja megvenni, inkább német, és aki el akarja adni, az olyan árat mond, hogy ne magyar vegye meg, hanem német*”. A németek „*megveszik a romokat is*”, fogalmazott egy közfoglalkoztatott asszony, mert nekik, szemben az itt lakókkal, van pénzük a felújításra, s a falu fiataljai nem tudnak házat vásárolni. Ezek a vélemények reflektálnak az ide költöző külföldiek viszonylagos, a helyi viszonyokhoz mért privilegizált helyzetére, ami a lokalitás szintjén az ingatlanállomány javulásának, illetve további leromlásának²⁶ mérséklését eredményezi. Az őslakos családok többségét jellemző szegénység, tőkehiány miatt nincs kereslet, így verseny sem alakul ki a helyi ingatlanpiacon, ahogy arról sem tudunk, hogy az érintett, alacsonyabb áron eladásra kínált ingatlanokért a külföldieken kívül mások, például a falusi CSOK-ra jogosult fiatal családok érdeklődtek volna. Ennek oka vélhetően a falu periférikus közlekedési helyzetében és a lakásállomány rossz minőségében rejlik. Úgy tűnik, hogy az elmúlt években a betelepülő külföldieknek köszönhetően megemelkedett árak nem eredményezik a falu mint vonzó lakóhely felértékelődését.

A malomvégi ingatlanok iránt megnövekedett keresletnek az őslakosok között haszonélvezői is vannak (Járosi 2006; Stockdale 2010). Ugyan az ingatlanok egy része úgy válik eladóvá, hogy a kiháló öregek házáat a másutt élő leszármazottak kívánják értékesíteni, de fiatalabb tulajdonosok is akadnak, akik az értékesítésből származó bevétellel elköltöznék a falurészből – ha csak egy falurésszel vagy egy faluval odébb is – egy jobb minőségű ingatlanba. Számukra tehát a külföldiek megjelenése teszi lehetővé a lakáspiaci, területi mobilitást.

A külföldiek ingatlanvásárlása – személyes kapcsolatokon alapulva, illetve ingatlanközvetítők közbeiktatásával – a kereslet és kínálat piaci elvei szerint működik, a folyamatra a településvezetésnek nincs ráhatása. A helyi lakásállomány minőségének, a lakhatási körülmények javításának érdekében az önkormányzat deszegregációs pályázati forrásokat felhasználva hat szociális bérlakást alakított ki, és további négy lakást újjátott fel. A szociális bérlakások közül egy Malomvégen, a többi Gáspárligeten készült el – ahová Malomvégről költöztettek át roma családokat –, a lakásfelújítást (nyílászárók cseréje, festés stb.) a malomvégi falurészen valósították meg, a kedvezményezettek között azonban nem csak romák voltak. A településen belüli lakásmobilitás tehát támogatással valósul meg, ami mérsékli a lakhatási szegénységet, javítja a lakhatási körülményeket, de nem szünteti meg a megélhetés szűkösségét, és helyben tartja a szegény, alacsony jövedelmű családokat. Eközben az őslakos ingatlantulajdonosok, örökösök számára éppen a külföldiek lakásvásárlása jelent esélyt e periférikus térből való kilépésre, ami így nem tekinthető a dzsentifikáció definíciója értelemben vett kizorításnak, hiszen az elköltözés általában kedvezőbb térbeli pozíciót, lakhatási feltételeket körvonalaz.

²⁵ Noha megkérdeztük, hogy milyen áron jutottak hozzá a házukhoz, nem minden esetben kaptunk választ, illetve csak másodkézből, az adott vásárlásról tájékozott interjúalanyunktól szereztünk információt, így megbízható adatokkal nem rendelkezünk. A szórás azonban igen nagynak tűnik: egy németek között gazdát cserélő nagy, felújított házért, gondozott kerttel hatvanmillió forintnak megfelelő eurót fizettek az új tulajdonosok, míg egy rendkívül rossz állapotban lévő, lakhatatlan épületért, gázos telekkel, ötmillió forintot kértek 2022–2023-ban.

²⁶ A legutóbbi népszámlálás szerint a teljes falu lakásállományának (125 lakás) 37,3%-a nélkülöz minden komfortot, további 7% félkomfortos ház, a másik póluson mindössze az ingatlanok 9,8%-a nevezhető összkomfortosnak. Az adatfelvétel idején 20 üresen álló ingatlan volt regisztrálva. A lakásállomány minőségét jelzi, hogy az épületek többsége tömés ház.

„Elvannak magukban” – az együttélés mintázatai

Az időskorúak nemzetközi életstílus-migrációjának egyik jellemző vonása, hogy a migránsok túlnyomó többsége nem beszél a befogadó ország nyelvén, s noha a nyelv elsajátítása érdekében történnek egyéni erőfeszítések, a kommunikációs nehézségek meghatározzák és korlátozzák az együttélés kereteit, a kapcsolatok mélységét és minőségét (Benson 2010; Iorio 2020). A magyarországi periférikus falvakban a kommunikációt nehezíti, hogy a tősgyökeres lakosok jellemzően nem beszélnek idegen nyelveket. Azokban a hivatalokban, szolgáltatásoknál (önkormányzat, körjegyzőség, háziorvos, állatorvos stb.) sem találni ilyen embert, ahol a betelepülő külföldiek ügyes-bajos dolgaikat intézik (Járosi 2006; Máté–Pirisi 2019). Malomvégen tolmácsként ezért egy városból kitelepült férfit kérnek fel, aki anyanyelvi szinten beszél németül, vagy azt a német férfit hívják, aki közel húsz éve él itt, kiismeri magát a helyi viszonyokban és megtanult annyira magyarul, hogy közvetítőként segítsen például környékbeli szakembereket keresni házfelújításhoz.

A falurészben kevés nyilvános tere van az őslakosok és a betelepültek találkozásának. A malomvégi kisbolt törzsvevői a hitelbe vásárló szegények, az iskolabusz indulása előtt betérő szülők és gyerekek, a napi alkoholt vásárló férfiak, de a bolt üzemeltetője igyekszik kielégíteni az itt élő németek igényeit is. Beszerzi a barnakenyeret, a teljes kiőrlésű pékárut, amit csak ők fogyasztanak a faluban, személyre szabottan tudja, ki milyen drágább, jobb minőségű cigarettát szív, s azt is, kinek lehet szüksége macskaalomra. A fogyasztási szokások eltérései a mindennapi vásárlásokban is megjelenítik a betelepülők és a tősgyökeres lakosok életszínvonalának relatív különbségeit. E kisebb beszerzések mellett azonban, a helyi kínálat érthető szűkössége és a magas árak miatt, a németek a közeli városok üzletláncában vásárolnak (ahogy a nem szegény tősgyökeres és városról betelepített családok is), e tekintetben tehát nem generálnak többletjövedelmet a falurészben, ahogy jelenlétük nem növeli a mindennapos megélhetés költségeit sem.

A bolthoz tartozó igényesen kialakított kocsmahelyiség a kétezres évek elején találkozási pont volt a német és őslakosnak mondható férfiak között (ekkor még csak három német férfi élt itt), de az idők során a németek kihúzódtak innen; az otthon megszokott kölcsönös meghívás a helyi viszonyok között nem működött, s úgy érezték, a malomvégi férfiak „lehúzzák” őket. A jövedelmi-anyagi helyzetek közötti távolság érhető tetten az érintkezések, találkozások e formájának eltűnésében. Egy 2005 óta itt élő német férfi úgy vélte, hogy a magyar lakosok túlértékelik a beköltözők jómódját: *„azt hiszik, hogy a németeknek a bőre alatt is pénz van”*, ami táplálja a bizalmatlanságot és az őslakosokkal való ritkás érintkezés egyik forrását jelenti. (A kocsmahelyiség a németeket érintő ritka közösségi események – mint halotti tor – esetében ugyanakkor továbbra is rendelkezésre áll.)

A németek bevonódása, részvétele korlátozott a helyi közéletben; a közösségi eseményekre, falusi ünepségekre, falunapra ők is meghívót kapnak – igaz, ezek a járvány időszakában lényegében megszűntek. Malomvégen nem hallottunk arról, hogy az itt élő németek közösségi célokat támogatnának; az adományozás, amennyiben létezik, egy-egy szegény roma család folyamatos támogatására szorítkozik. Mivel az itt élő németek lakcímkártyával rendelkeznek, részt vehetnek az önkormányzati választásokon, ezzel a lehetőséggel élnek is, s ha kihívója akad a jelenlegi településvezetésnek, a kampány őket is eléri. A helyi közéletbe azonban, a választáson való részvételen túl, nem kapcsolódnak be, s nem is fogalmaznak meg képviselőre váró saját érdekeket.

Míg a polikrízis éveiben Malomvégre költöző németek – egy városi beköltöző szavaival: *„ideológiai és gazdasági menekültek”* – az ország „politikai tájképéhez” pozitív értékeket, képzeteket kötnek, választott

lakóhelyük társadalmi viszonyaira, a látható éles egyenlőtlenségekre nem reflektálnak. Ami azt jelenti, hogy nincsenek tudatában saját privilegizált helyzetüknek (Benson 2014). Az itt élők szegénységét, a fel-felbukkanó devianciákat mintegy magától értetődő adottságnak tekintik, s ha egyáltalán, kétféle módon viszonyulnak ehhez. Biztonsági kamerát szerelnek fel, hogy elvegyék a kedvét annak, aki be akar hatolni a területeikre, kerítéssel kerítik körbe a teljes telket, hogy a szomszéd férfi ne szedjen tűzifának valót a ligetes kertből. Mások alkalmanként cigarettát adnak az utcán naponta részegen botorkáló férfiaknak, vagy pénzt a boltosnak, hogy azért kenyeret adjon nekik alkohol helyett. És alkalmanként munkát kínálnak nekik.

A lakóhelyül választott házak felújítása, a kertek rendezése, a tűzifa felvágása olyan feladatok, amelyek arra készítetik a német lakosokat, hogy a helyi szegények közül fogadjanak fel alkalmi munkásokat. Hozzáértő szakemberek már nincsenek Malomvégen; az egyik első beköltöző német férfi szerint 10–15 éve még voltak megbízható emberek, ám vagy meghaltak már vagy alkoholisták, betegek, munkaképtelenek lettek. Szakmunkákra máshonnan kell hívni brigádokat, de az újonnan érkezett német házaspárok férfitagjai is gyakran dolgoznak egymásnak, vagy azoknak az egyedülálló, megözvegyült német asszonyoknak, akik csak segítségével boldogulnak. A helyi szegény lakosok – kizárólag férfiak – és a németek közötti kapcsolatok alapvetően a munka informális világában alakulnak ki. Ezek a kapcsolatok kudarcokkal és feszültséggel telítettek: a megbízók elégedetlenek a munkához való hozzáállással, az elvégzett munka alacsony minősége és a javadalmazás aránytalanul tartott viszonyával, az alkalmi munkások pedig a napszámbért tartják alacsonynak. Mindez állandó körforgáshoz vezet: mindenki megfordult már majd’ mindenkinél, aztán kiszorult a lehetőségből, de előfordulhat, hogy mégis hívják egy-egy újabb munkára, hiszen nincs más; az egymásra utaltság kölcsönös.

A találkozások, kapcsolatok korlátozott és aszimmetrikus jellege alapján nem meglepő – és az időskorúak életstílus-migrációjával összefüggő általános tapasztalat (Casado-Díaz 2009; O’Reilly 2009) –, hogy az ide költöző németek társasági, közösségi életet a maguk köreiben élnek, nem tartanak fenn rendszeres kapcsolatot tősgyökeres családokkal. Ám legyen mégoly kicsi ez a német világ, a társas élet, a kölcsönös segítségrendszer nem terjed ki mindenre, abból kirekesztődnek a legszegényebb, egyedülálló, rokkantnyugdíjból élő vagy „félkegyelmű” honfitársaik is. A lokalitáson belül saját mikrovilágban élnek a Malomvégre betelepült német családok, kapcsolataik változó koreográfiája, alkalmi vagy tartós konfliktusai, ha néha felcsapnak is, belső ügyek maradnak.

Potenciális dzsentrifikátorok?

Egy-egy település, vidéki tér dzsentrifikációját elindíthatja nem jómódú, középosztálybeli, hanem alacsonyabb gazdasági, társadalmi státuszú családok/csoportok beköltözése is. A „marginális dzsentrifikátorok” (Phillips 1999; Smith 2007; Stockdale 2010) maguk is kiszorulhattak városokból az ott zajló dzsentrifikáció következményeként, és alternatív, közös értékeken alapuló életformát alakítanak ki új lakóhelyükön. Ha ezek mégoly marginális tereket érintenek is, azok természeti adottságaik miatt felértékelődnek, és egy idő után tőkeerős befektetési szándékú dzsentrifikátorokat vonzanak ide, akik kiszoríthatják a dzsentrifikáció „marginális úttörőit”.

Tekinthetjük-e a megélhetési válság, az életkörülményeik tényleges romlása vagy a társadalmi lecsúszástól való félelem miatt Malomvégre betelepülő németeket (potenciális vagy marginális) dzsentrifikátoroknak? A földrajzi arbitrázs koncepciója alapján igen, hiszen jövedelmi-anyagi helyzetük, ha saját országukban kedvezőtlen volt vagy veszélybe került is, a malomvégi lakosokkal összevetve privilegizáltnak mondható.

Még ha alacsony nyugdíjat vagy nyugdíjszerű ellátást kapnak is Németországból, az jóval magasabb, mint amit a magyarországi falusi nyugdíjasok kapnak (vö.: Iorio 2020). „Az átváltással jól élek” – fogalmazott egy nyugdíjas asszony –, miközben jóval alacsonyabbak a megélhetési költségeik, mint korábban a saját országukban.

Az országos adatok azt jelzik, hogy a községekbe települő német állampolgárok képzettségi szintje kedvezőbb a településtípus átlagánál, vagyis körükben viszonylag magas a diplomások aránya. Malomvégen nem tudunk diplomás betelepültekről, a megkérdezett németek történeteikben középfokú végzettségről, egy vagy több szakmáról, néhány esetben folyamatos továbbképzésekről, illetve pályamódosításról számoltak be. A stabil középszintű végzettség – valamint a szakmatörténetekből kirajzolódó képesség a mobilitásra – elüt a helyi társadalomra jellemző kedvezőtlen képzettségi szerkezettől, amely elválaszthatatlan az itt élők többségének szegénységétől, a mobil és képzetesebb falusiak elvándorlásától.²⁷ Az ide költöző németek elsősorban anyagi-jövedelmi helyzetük, illetve képzettségi szintjük alapján relatíve privilegizált helyzetet élveznek, s ez lehetővé tenné, hogy a helyi társadalomban a dzsentifikáció irányába mutató folyamatokat indítsanak el. Körükben azonban nem azonosíthatók közös értékek, célok vagy érdekek, amelyek a településrészhez, annak esetleges megváltoztatásához, egy kíváncsi jövőhöz kapcsolódnának, s amelyek túlmutatnának a saját ház, az új otthon, a kényelmes élet megteremtésének és fenntartásának egyéni projektjein. Jelenlétük nem sugárzik ki a lokalitás egészére, nem alakítja át a meglévő helyi viszonyokat, amit az is visszatükröz, ahogy a falusiak véleményét egy közfoglalkoztatott férfi tolmácsolta: „elvannak magukban”.

A betelepülő külföldiek mellett Malomvégen potenciális dzsentifikátornak tekinthetjük azokat a városból kiköltözött értelmiségi családokat, amelyek magas kulturális tőkével rendelkeznek, s letelepedésükkel a helyi társadalomban változásokat indíthatnak el. Tapasztalataink azonban arra utalnak, hogy e néhány család nem alkot érték- és érdekszövetséget, a falu életébe való különböző mértékű bevonódáson túl nincsenek olyan céljaik, amelyek kijelölnék a „vidéki élet”, a vidékiség új jelentéseit, a lokális viszonyok átalakításának újfajta irányát. Egyvalaki akadt volna, aki kimagasló kulturális és anyagi tőkével érkezett a falurészbe, s akinek az elképzelései elindíthattak volna egy dzsentifikációs folyamatot Malomvégen. A tízes évek közepén egy a fővárosból vidékre vándorló, többdiplomás férfi telepedett le a falurészben, aki amellett, hogy gazdálkodásba, állattartásba fogott és kialakította saját igényes otthonát, megvásárolt és felújított két házat, amelyeket azután németeknek értékesített, illetve adott bérbe. Nem csupán tőkebefektetési lehetőséget keresett, de víziói, mi több, kidolgozott tervei voltak: úgy vélte, hogy néhány ház felvásárlásával, felújításával és értékesítésével magasabb státuszú családok költöznének ide, s ezzel megállítható lenne Malomvég fizikai és társadalmi értelemben vett további leépülése, egységes falukép alakulna ki, és hosszabb távon kicserélődhetne a falurész népeisége. Ő volt az első beköltöző, aki tudatosan, fejlesztőként- közvetítőként lépett a helyi ingatlanpiacra. Abban, hogy végül visszahúzódt és lemondott elképzelései megvalósításáról egy németországi vevője is szerepet játszott, aki érkezése után maga is kezdett felvásárolni és továbbértékesíteni kispénzű honfitársainak rossz állapotú házait anélkül, hogy azok felújításába tőkét fektetett volna, s így irreálisan felverte a kevésbé értékes ingatlanok árát is.²⁸ A szóban forgó potenciális (úttörő) dzsentifikátor visszahúzóódásának fontosabb oka azonban, hogy a falu vezetésénél nem talált visszhangra az elképzelése, amely az önkormány-

²⁷ Gáspárligetén a 18 évesnél idősebb népesség 6,2%-a rendelkezett diplomával, érettségivel 11,5%-uk. Ezzel szemben 36,7%-uk csak általános iskolába járt, de 14,6% volt azoknak az aránya, akik nem végezték el a nyolc osztályt sem.

²⁸ Ez a nagycsaládos német férfi nem sok időt töltött Malomvégen, konfliktusok övezte jelenléte azzal ért véget, hogy egy nem túl távoli községbe költözött; családi házat egy német házaspár vette meg.

zat aktív közreműködését igényelte volna. A polgármester és a képviselőtestület a falu tereinek és intézményeinek fejlesztése mellett a szegénység, szegregáció mérséklését kezeli prioritásként.²⁹

DISZKUSSZIÓ ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Az időskorúak nemzetközi életstílus-migrációja és a transznacionális dzsentrifikáció összefüggésének perspektívájából tekintve a Magyarország periférikus vidéki települései felé irányuló migrációt nem jellemzik a globális dél országainak célterületein tapasztalt kisajátítás-kiszorítás folyamatai (Bastos 2014; Janoschka-Haas 2014; Hayes 2014, 2015a, 2015b, 2018; Mollett 2016; Alexandri-Janoschka 2020). Ennek hátterében a lépték különbségeit fedezhetjük fel, úgy az életstílus-migránsok számát, mint e migráció időbeli és földrajzi dimenzióit tekintve. Noha az elmúlt években a polikrízis következményeként emelkedett a Magyarországra költöző nyugat-európai, köztük is a német időskorú életstílus-migránsok száma, a folyamat nem öltött tömeges méreteket. Az életstílus-migránsok elsősorban vidéken, kisvárosokban, gyakran periférikus kistelepüléseken keresnek új otthonot s építenek fel egy új életet. Ezekben a terekben nincsenek az ő érdekeiket szolgáló nagyléptékű ingatlanfejlesztések, s az ezt lehetővé tevő kisajátítások. Kutatási tapasztalataink szerint az életstílus-migráció célterületei nem feltétlenül rendelkeznek vonzó természeti, kulturális vagy turisztikai értékekkel, a lakóhely kiválasztását elsődlegesen anyagi megfontolások befolyásolják, tehát a beköltöző külföldiek alsó-középosztályi, akár sérülékeny társadalmi pozíciója, anyagi lehetőségei is eltérnek a klasszikus értelemben vett dzsentrifikátorok felső- és középosztályi helyzetétől. Ennek megfelelően jellemzően olyan periférikus, marginális falvakba költöznek, ahol az évtizedek óta zajló átstrukturálódás, a helyi gazdaság leépülése, a szelektív elvándorlás, a népesség elöregedése, illetve szegénysége, a lokális társadalom szegregálódása teremti meg a betelepedés feltételeit s egyben a lehetséges változások kereteit. Éppen ennek köszönhető, hogy a transznacionális dzsentrifikátorokkal (Hayes 2014) szemben, az ingatlanárak növelésén túl, nem járulnak hozzá a megélhetési költségek emelkedéséhez, a helyi lakosokat sem fosztják meg hagyományos megélhetési lehetőségeiktől vagy szorítják ki azok tereiből. A helybeliek megélhetése ugyanis, a legszegényebbek számára kínált közfoglalkoztatáson túl, már régen nem a településekhez kötődik. Az sem tapasztalható, hogy az életstílus-migránsok jelenléte hozzájárulna e marginális vidéki terek gazdasági, társadalmi felértékelődéséhez.

Az időskorúak életstílus-migrációját alakító, a kellemes életet kereső gazdasági migráció és a földrajzi arbitrázs gyakorlatai (Hayes 2015a:280) e periférikus terekben is láthatóvá, érzékelhetővé teszik az Európán belüli egyenlőtlenségeket. Az itt letelepedők privilegizált anyagi, jövedelmi helyzetet élveznek a helyi lakosokhoz viszonyítva, olyan körülményeket teremtenek maguknak – házakat újítanak fel, adott esetben bővítik kertjük területét, medencét, kerti szaunát építenek –, amelyekről a helybeliek többsége nem is álmodhat. Privilegizáltak egy fejlett ország állampolgáraiként, akik szabadon mozognak az uniós határokon belül (Benson 2014), s miközben itt élnek, ha a szükség úgy kívánja, eredeti országaikban veszik igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat, s ha úgy fordul a szerencse, mobilak lehetnek úgy az országon, mint az unión belül, akár vissza is költözhetnek Németországba. Ez a privilégium nem adatott meg az őslakos időskorúaknak, akik nem tudnak a helyzetükön mobilitással javítani (Iorio, 2020). Mindez az ágencia egyenlőtlenségeire és újratermelődésére utal európai és lokális szinten egyaránt (Hayes 2015b:95).

²⁹ Ismerünk olyan dél-dunántúli aprófalut, ahol a polgármester egyúttal ingatlanközvetítő szerepet is felölthetve, maga mozdította elő a lakosság kicserélődését a megürült, eladásra váró ingatlanok felvásárlásával és értékesítésével. Ettől a potenciális dzsentrifikatori szereptől azonban idegenkednek a megkérdozett polgármesterek.

Ugyanakkor úgy látjuk, hogy a vidéki dzsentrifikáció definíciójába foglalt kritériumokat szorosan értelmezve (egyelőre legalábbis) Malomvégen (illetve Gáspárligeten) nem beszélhetünk dzsentrifikációról. Az ide betelepülő külföldiek és városi értelmiségiek ugyan magasabb társadalmi státuszúak, több anyagi, társadalmi tőkével rendelkeznek, mint a tősgyökeresek, de elképzeléseik a jó életről, vágyaik, gyakorlataik egyéni projektek maradnak, nincsenek közös célok, értékek, érdekek, gyakorlatok, amelyek a saját mikroviláguk megteremtésén túl a falurészre mint térre és közösségre, annak megváltoztatására irányulnának. Az ingatlanpiaci tendenciákat Malomvégen nem kizorításként értelmezzük. Stockdale (2010) gondolatmenetét követve inkább úgy látjuk, hogy a lokalitást jellemző demográfiai, társadalmi folyamatok – a szelektív elvándorlás, az idősödés, illetve a mobilitási mintázatok (be- és elköltözés) – eredményeként jött létre az az ingatlanpiaci kínálat, amely lehetővé tette a külföldiek megjelenését. Másként fogalmazva, a folyamatot nem kizorításként, inkább helycsereként értelmezzük, mert nem vagy csak korlátozott mértékben vezet a rosszabb anyagi helyzetű, alacsonyabb státuszú őslakosok „kiszorulásához”. Azok az őslakosok, akik lakott vagy örökölt ingatlanukat értékesítik, azért teszik, hogy el tudjanak innen költözni, ők a külföldiek által generált kereslet haszonélvezőinek mondhatók, nem kényszerű elvándorlóknak.

Ma nem tudjuk, hogy meddig tart, fennmarad-e vagy veszít-e lendületéből a polikrízis ösztönözte migráció nyomán a nyugat-európai, főként német időskorúak betelepődése az ország vidéki, periferikus tereibe, s hogy ez miként érinti Malomvéget. Az eddigi tapasztalatok alapján feltételezhető, hogy a németek által megvásárolt és felújított ingatlanok – ha bármely okból értékesítésre kerülnek – következő tulajdonosai is németek (külföldiek) lesznek, de nem a természetes örökösök, akik nem kívánnak ide telepedni, hanem újabb időskorúak. A közeljövőben várhatóan megüresedő, eladásra szánt ingatlanok sorsa pedig azon múlik elsősorban, hogy a vidéki lakhelyet kereső külföldiek között lesznek-e olyanok, akik rossz állapotban lévő, felújításra váró házakat is hajlandóak megvásárolni. Nem feltételezzük, hogy a településrész olyannyira felértékelődik, hogy vonzóvá válna a városi, képzetesebb, fiatalabb családok számára, vagyis hogy a beköltözések elindítanák a dzsentrifikáció folyamatát.

Lajos és Szijártó szerint „a különböző globális folyamatok (városból kiköltözés, életmódváltás, külföldi nyugdíjasok házvásárlásai stb.) lokális változataiból egy patchworkszerű, folyamatosan változó rurális környezet jön létre” (Lajos–Szijártó 2022:43). Malomvég azt példázza, hogy a lokalitás maga is patchworkszerű mintázatot vehet fel, ahol egymás mellett élnek időskorú németek, városi középosztálybeliek és a helyi gyökerű kicsiny elit, valamint a falu társadalmának masszív talapzatát alkotó szegény, főként roma családok és idősek, akik kényszerűen és/vagy helyi kötődéseik miatt itt maradtak.

HIVATKOZÁSOK

- Alexandri, G. – Janoschka, M. (2020) 'Post-pandemic' transnational gentrifications: A critical outlook. *Urban Studies*, 15, 3202–3214. <https://doi.org/10.1177/0042098020946453>
- Balogi A. (2010) Jóléti migráció. Külföldiek Magyarországra telepedése. In Hárs Á. – Tóth J. (szerk.) *Változó migráció – változó környezet*. Budapest: MTA Etnikai és Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 245–262.
- Bastos, S. (2014) Territorial dispossession and indigenous rearticulation in the Chapala Lakeshore. In Janoschka, M. – Haas, H. (szerk.) *Contested Spatialities, Lifestyle Migration and Residential Tourism*. London and New York: Routledge, 47–59.
- Bender, D. – Hollstein, T. – Schweppe, C. (2018) International retirement migration revisited: From amenity seeking to precarity migration? *Transnational Social Review*, 1, 98–102. <https://doi.org/10.1080/21931674.2018.1429080>
- Bender, D. – Schweppe, C. (2019) Care facilities for Germans in Thailand and Poland: making old age care abroad legitimate. *International Journal of Ageing and Later Life*, 2, 115–143. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.18421>
- Benson, M. (2012) How Culturally Significant Imaginings are Translated into Lifestyle Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 10, 1681–1696. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2012.711067>
- Benson, M. C. (2010) The context and trajectory of lifestyle migration: The case of the British residents of Southwest France. *European Societies*, 1, 45–64. <https://doi.org/10.1080/14616690802592605>
- Benson, M. (2014) Negotiating Privilege in and through Lifestyle Migration. In Benson, M. – Osbaldiston, N. (szerk.) *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Palgrave Macmillan, 47–70. https://doi.org/10.1057/9781137328670_3
- Benson, M. – O'Reilly, K. (2009) Migration and the Search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration. *The Sociological Review*, 4, 608–625. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2009.01864.x>
- Benson, M. – O'Reilly, K. (2016) From lifestyle migration to lifestyle in migration: Categories, concepts and ways of thinking. *Migration Studies*, 1, 20–37. <https://doi.org/10.1093/migration/mnv015>
- Benson, M. – Osbaldiston, N. (2016) Toward a Critical Sociology of Lifestyle Migration: Reconceptualizing Migration and the Search for a Better Way of Life. *The Sociological Review*, 3, 407–423. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12370>
- Botterill, K. (2017) Discordant Lifestyle Mobilities in East Asia: Privilege and Precarity of British Retirement in Thailand: Discordant Lifestyle Mobilities in East Asia. *Population, Space and Place*, 5, e2011. <https://doi.org/10.1002/psp.2011>
- Casado-Díaz, M. A. (2006) Retiring to Spain: An Analysis of Differences among North European Nationals. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 8, 1321–1339. <https://doi.org/10.1080/13691830600928714>
- Casado-Díaz, M. A. (2009) Social Capital in the Sun: Bonding and Bridging Social Capital among British Retirees. In Benson, M. – O'Reilly, K. (szerk.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Ashgate, 87–102.
- Croucher, S. (2012) Privileged Mobility in an Age of Globality. *Societies*, 1, 1–13. <https://doi.org/10.3390/soc2010001>
- de Jong, P. A. (2022) Later-Life Migration in The Netherlands: Propensity to Move and Residential Mobility. *Journal of Aging and Environment*, 1, 16–39. <https://doi.org/10.1080/26892618.2020.1858384>
- Dövényi Z. (2012) A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás területi aspektusai. In Tarrósy I. – Glied V. – Keserő D. (szerk.) *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Pécs: Publikon, 85–95.
- Emard, K. – Nelson, L. (2021) Geographies of global lifestyle migration: Towards an anticolonial approach. *Progress in Human Geography*, 5, 1040–1060. <https://doi.org/10.1177/0309132520957723>
- Erőss Á. (2022) Landscape in transition in the shadow of 2022 Russia's invasion in Ukraine – notes from Hungary. *Border and Regional Studies*, 1, 71–86. <https://doi.org/10.25167/brs4792>
- Erőss Á. – Kovály K. – Tátrai P. (2025) Exodus of the Hungarian minority from Ukraine? War-induced ethnic dynamics in the Ukrainian-Hungarian border region. In Muratova, E. – Zasanska, N. (szerk.) *Minorities at War. Cultural Identity and Resilience in Ukraine*. Routledge, 221–238.
- Ertuğrul, G. (2016) British migrants in the Turkish countryside: Lifestyle migration, loss of social status and finding 'true life' in difference. *METU Studies in Development*, 2, 475–496.
- Gábori D. – Németh K. – Váradi M. M. (2024) „In Hungary, everything is better” – recently arrived older German migrants' narratives about relocating in rural Hungary. Kéziratban. Budapest: HUN-REN KRTK
- Gödri I. – Soltész B. – Bodacs-Nagy B. (2014) *Immigration or emigration country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: A longer-term historical perspective*. Working Papers on Population, Family and Welfare. No. 19. Budapest: Hungarian Demographic Research Institute.

- Gustafson, P. (2001) Retirement migration and transnational lifestyles. *Ageing and Society*, 4, 371–394. <https://doi.org/10.1017/S0144686X01008327>
- Hayes, M. (2014) ‘We Gained a Lot Over What We Would Have Had’: The Geographic Arbitrage of North American Lifestyle Migrants to Cuenca, Ecuador. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 12, 1953–1971. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.880335>
- Hayes, M. (2015a) Moving South: The Economic Motives and Structural Context of North America’s Emigrants in Cuenca, Ecuador. *Mobilities*, 2, 267–284. <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.858940>
- Hayes, M. (2015b) Into the Universe of the Hacienda: Lifestyle Migration, Individualism and Social Dislocation in Vilcabamba, Ecuador. *Journal of Latin American Geography*, 1, 79–100.
- Hayes, M. (2018) *Gringolandia. Lifestyle Migration under Late Capitalism*. (Globalization and Community, Volume 29). Minneapolis, London: University of Minnesota.
- Hayes, M. (2021) A Global Sociology on Lifestyle Migrations. In J. Dominguez-Mujica, J. –McGarrigle, J. –Parreño-Castellano, M. (szerk.) *International Residential Mobilities*. Springer International Publishing, 3–18. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77466-0_1
- Hayes, M. – Pérez-Gaňán, R. (2016) North–South migrations and the asymmetric expulsions of late capitalism: Global inequality, arbitrage, and new dynamics of North–South transnationalism. *Migration Studies*, mnw030. <https://doi.org/10.1093/migration/mnw030>
- Hayes, M. – Zaban, H. (2020) Transnational gentrification: The crossroads of transnational mobility and urban research. *Urban Studies*, 15, 3009–3024. <https://doi.org/10.1177/0042098020945247>
- Hines, J.D. (2010) Rural gentrification as permanent tourism: The creation of ‘New’ West Archipelago postindustrial culture space. *Environment and Planning*, 28, 509–523. <https://doi.org/10.1068/d3309>
- Huete, R. – Mantecón, A. – Estévez, J. (2013) Challenges in Lifestyle Migration Research: Reflections and Findings about the Spanish Crisis. *Mobilities*, 3, 331–348. <https://doi.org/10.1080/17450101.2013.814236>
- Janoschka, M. (2016) Gentrification, Displacement, Dispossession: Key Urban Processes in Latin American Cities. *Revista INVI*, 88, 27–71.
- Janoschka, M. – Haas, H. (2014) Contested spatialities of lifestyle migration: approaches and research questions. In Janoschka, M. – Haas, H. (szerk.) *Contested Spatialities, Lifestyle Migration and Residential Tourism*. London and New York: Routledge, 1–12.
- Illés S. (2005) Elderly immigration to Hungary. *Migration Letters*, 2, 164–169.
- Illés S. (2007a) Polgármesteri szemmel a turizmusról és migrációról. *Comitatus*, 10, 50–66.
- Illés S. (2007b) Types of elderly migration. In Kovács Cs. (szerk.) *From villages to cyberspace*. Szeged: Department of Economic and Human Geography, University of Szeged, 227–237.
- Illés S. (2009) Külföldi ingatlanvásárlók a Balaton-felvidéken. In Michalkó G. – Rázt T. (szerk.) *A tér vonzásában: a turisztikai termékefejlesztés térspecifikus vonásai*. Székesfehérvár, Budapest: Kodolányi János Főiskola, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Magyar Földrajzi Társaság, 280–290.
- Illés S. (2013) *Időskorú nemzetközi migráció – magyar eset*. Budapest: Tullius.
- Illés S. – Michalkó G. (2002) A turizmus és migráció néhány összefüggése Magyarországon. *Demográfia*, 4, 352–374.
- Illés S. – Michalkó G. (2005) Külföldiek a magyarországi ingatlanpiacon. *Kisebbségkutatás*, 3, 345–352.
- Iorio, M. (2020) Italian retirement migration: Stories from Bulgaria. *Geoforum*, 111, 198–207. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.02.018>
- Janoschka, M. (2016) Gentrification, Displacement, Dispossession: Key Urban Processes in Latin American Cities. *Revista INVI*, 88, 27–71.
- Járosi K. (2006) Felkerekedni egy másik világba. Rezidenciaturisták, élmény- és jóléti migránsok magyarországi falvakban. *Regio*, 3, 116–140.
- Járosi K. (2007) Rezidenciaturizmus, élmény- és jóléti migráció. In Kovács É. (szerk.) *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest, Pécs: Néprajzi Múzeum, PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 186–202.
- King, R. – Cela, E. – Fokkema, T. (2021) New frontiers in international retirement migration. *Ageing and Society*, 6, 1205–1220. <https://doi.org/10.1017/S0144686X21000179>

- Kóós B. – Tátrai P. – Gábor D. (2024) A Magyarországra irányuló időskorú migráció területi jellemzői – különös tekintettel a németek lakóhelyi preferenciájára. *Területi Statisztika*, 5, 545–569. <https://doi.org/10.15196/TS640501>
- Korpela, M. (2014) Lifestyle of Freedom? Individualism and Lifestyle Migration. In Benson, M. – Osbaldiston, N. (szerk.) *Understanding Lifestyle Migration. Theoretical Approaches to Migration and the Quest for a Better Way of Life*. Palgrave Macmillan, 27–46. https://doi.org/10.1057/9781137328670_2
- Korpela, M. (2020) Searching for a countercultural life abroad: Neo-nomadism, lifestyle mobility or bohemian lifestyle migration? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 15, 3352–3369. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1569505>
- Kovács E. – Csité A. – Oláh M. – Bokor Z. (2004) Sziget a Magyar tengeren: külföldi ingatlanulajdonosok a Balatonnál. *Szociológiai Szemle*, 3, 79–106.
- Kovács K. (1987) *Integráció vagy széttöredezés? Társadalomszerkezeti változások egy dunántúli aprófalun, Magyarlukafa példáján*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja.
- Kovács K. (1990) Urbanizáció alulnézetből. In Tóth J. (szerk.) *Tér – Idő – Társadalom*. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 272–303.
- Kovács T. – Bodnár Zs. (2016) Erdőbénye: A hagyományos és a posztmodern falu között félúton. *A Falu*, 3, 31–48.
- Kovály, K. – Opiola, W. (2025) In the grip of the crisis: vulnerability and resilience of the Hungarian minority in Transcarpathia, Ukraine. In: Tarvet, R. (szerk.) *European Minorities in Times of Crisis. Negotiating Identities*. Routledge, 98–119. <https://doi.org/10.4324/9781003426486>
- Lajos V. – Szijártó Zs. (2022) A Káli-medence alakváltozásai 2.0 Régi és új elitek, vállalkozók, kulturális brókerek és a felelősség kérdése a rurális térben. *Szociológiai Szemle*, 1, 41–64. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.3>
- Lőke Zs. – Kovács E. – Bacsi Zs. – Bánhegyi G. (2020) Lifestyle Migration in the Keszthely District of the West-Balaton Region. *DEUROPE The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 1., 4–21.
- Lundström, C. (2014) *White Migrations*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781137289193>
- Matysiak, I. (2022) Social bonding strategies in the context of retirement migration to nonmetropolitan areas in the United States—Insights from Michigan and North Carolina. *Population, Space and Place*, 7, e2594. <https://doi.org/10.1002/psp.2594>
- Máté É. – Pirisi G. (2019) Rendhagyó dezurbanizáció? Külföldi beköltözők helye és szerepe a Baranyai-Hegyháton. *Településföldrajzi Tanulmányok*, 2, 79–97.
- Michalkó G. – Illés S. – Berényi I. (2003) Adalékok a turizmus és a migráció kapcsolatának elméleti megközelítéséhez. *Tér és Társadalom*, 4, 51–65. <https://doi.org/10.17649/TET.17.4.915>
- Miklé Gy. (2024) *Az uradalmi puszták a Dunántúl északi részén (1910–2020). Vidékföldrajzi vizsgálat*. Budapest: HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Mollett, S. (2016) The power to plunder: Rethinking land grabbing in Latin America. *Antipode*, 2, 412–432. <https://doi.org/10.1111/anti.12190>
- Nemes G. – Tomay K. – Sulyok J. – Orbán É. (2022) Nekem a Balaton a Riviéra – turisztikai dzsentifikáció a Balaton-felvidéken a COVID-19 járvány idején. *Tér és Társadalom*, 2, 99–122. <https://doi.org/10.17649/TET.36.2.3427>
- Nemes G. – Orbán É. – Tomay K. (2022) Meghasadt valóságok – dilemmák a turizmus és a dzsentifikáció szerepéről a vidék fejlődése kapcsán. *Szociológiai Szemle*, 1, 88–113. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.5>
- O'Reilly, K. (2009) The Children of the Hunters: Self-realization Projects and Class Reproduction. In Benson, M. – O'Reilly, K. (szerk.) *Lifestyle Migration. Expectations, Aspirations and Experiences*. Ahsgate, 103–120.
- Ormond, M. – Toyota, M. (2016) Confronting economic precariousness through international retirement migration: Japan's old-age 'economic refugees' and Germany's 'exported grannies', In Hannam, K. – Mostafanezhad, M. – Rickly, J. (szerk.) *Tourism and Leisure Mobilities: Politics, Work and Play*. Routledge, 134–146.
- Phillips, M. (1993) Rural gentrification and the processes of class colonisation. *Journal of Rural Studies*, 2, 123–140.
- Phillips, M. (2009) Counterurbanisation and Rural Gentrification: an Exploration of the Terms. *Population, Space and Place*, 16, 539–558. <https://doi.org/10.1002/psp.570>
- Repetti, M. – Phillipson, C. – Calasanti, T. (2018) Retirement Migration in Europe: A Choice for a Better Life? *Sociological Research Online*, 4, 780–794. <https://doi.org/10.1177/1360780418782243>
- Rodics G. (1998) Betelepülés vagy nyaralóvásárlás? In Sik E. – Tóth J. (szerk.) *Idegenek Magyarországon*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve 1997, 15–27.

- Savas, E.B. – Spaan, J. – Henkens, K. – Kalmijn, M. – van Dalen, H.P. (2023) Migrating to a new country in late life: A review of the literature on international retirement migration. *Demographic Research*, 48, 233–270. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2023.48.9>
- Smith, D.P. (2007) The 'bouyancy' of 'other' geographies of gentrification: going 'back to the water' and the commodification of marginality. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 1, 53–67.
- Spaan, J. – Henkens, K. – Kalmijn, M. (2023) Understanding motives for international migration: A survey of Dutch retirement migrants in forty destinations. *Population, Space and Place*, 8, e2691. <https://doi.org/10.1002/psp.2691>
- Stockdale, A. (2010) The diverse geographies of rural gentrification in Scotland. *Journal of Rural Studies*, 26, 31–40. <https://doi.org/10.1016/j.rstud.2009.04.001>
- Stockdale, A. – Marsalai, M. (2013) Pre-retirement age migration to remote rural areas. *Journal of Rural Studies*, October, 80–92. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.04.009>
- Szőke A. (2006) New Forms of Mobility among Western European retirees: German Migrants in South-Western Hungary. In Szczepaniková, A. – Čánek, M. – Grill, J. (szerk.) *Migration Processes in Central and Eastern Europe: Unpacking the Diversity*. Prague: Multicultural Centre, 42–45.
- Tomay K. – Völgyi B. (2022) Közösség és dzsentifikáció egy vidéki településen. *Szociológiai Szemle*, 1, 65–87. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2022.1.4>
- Tomay K. – Berger V. (2024) Inclusion or Exclusion? The Spatial Habitus of Rural Gentrifiers. *Social Inclusion*, 12, 7787 <https://doi.org/10.17645/si.7787>
- Toyota, M. (2022) Shut-In Abroad: Social Incapacitation Among Low-Income Male Japanese Retirees in Thailand. *American Behavioral Scientist*, 14, 1896–1911. <https://doi.org/10.1177/00027642221075259>
- Virág T. (2010) *Kirekesztve. Falusi gettók az ország peremén*. Budapest: Akadémiai.
- Viteri M. A. (2015) Cultural imaginaries in the residential migration to Cotacachi. *Journal of Latin American Geography*, 1, 119–138. <https://doi.org/10.1353/lag.2015.0005>
- Xiang, B. – Nyíri, P. (2022) Migration and values. *Intersections*, 2, 201–206. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v8i2.1059>

EGYÉB FORRÁSOK

- The Global Risks Report 2023. Cologny/Geneva: World Economic Forum. Elérhető: [https://GlobalRisksReport2023|WorldEconomicForum|WorldEconomicForum\(weforum.org\)](https://GlobalRisksReport2023|WorldEconomicForum|WorldEconomicForum(weforum.org)) [Letöltve: 2024-03-01].
- Die Rentenbestände in der gesetzlichen Rentenversicherung in der Bundesrepublik Deutschland 2012. Bonn: Bundesministerium für Arbeit und Soziales. Elérhető: https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/Rentenbestandsstatistik-2012.pdf?__blob=publicationFile&v=2 [Letöltve: 2024-08-24].
- Rente 2022, Statistik der Deutschen Rentenversicherung. Deutsche Rentenversicherung, Band 227. Elérhető: https://statistik-rente.de/drv/extern/publikationen/statistikbaende/documents/Rente_2022.pdf [Letöltve: 2024-08-24].